

Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
Academiejaar 2012-2013

De beleving van vrijwillige terugkeer Invloeden op de psychosociale embeddedness van Mongoolse migranten

Masterproef ingediend tot het behalen van
de graad van Master in de Pedagogische Wetenschappen
afstudeerrichting Orthopedagogiek

Linde Stael

Promotor: Prof. Dr. Ilse Derluyn

Begeleidster: Ine Lietaert

Ondergetekende verklaart dat de inhoud van deze thesis mag geraadpleegd en/of gereproduceerd worden mits bronvermelding.

Linde Stael

“I am very happy with the assistance and thank you for the organization. In foreign countries there are a lot of Mongolian people living, some people are living happy, some [live in a] more difficult situation. Off course happy people don’t want to go back to Mongolia. But [if there is a] little difficult situation with the people, they always want to go back to their hometown, at that time the organization [Caritas International] always helps. It is very useful for those people.”¹

¹ Citaat uit een interview na terugkeer

Woord vooraf

Mijn motivatie voor dit onderwerp komt voort uit mijn grote interesse voor de veranderingen in de levens van mensen en hun ervaringen hier rond. Verder heb ik veel belangstelling in andere culturen en dan vooral in de Mongoolse cultuur, waar familie heel centraal staat en hun levenswijze dit ook benadrukt. Ten derde is de 'migratieproblematiek' zeer actueel. Hierbij stel ik mij vaak de vraag in hoeverre beleidsbeslissingen rekening houden met de individuele noden en wensen van de migranten. Dit bepaalt tenslotte hun verdere toekomst, wat het voor mij een zeer belangrijk onderzoeksveld maakt.

Dit werk kon slechts tot stand komen dankzij de steun en hulp van vele mensen. Eerst en vooral zou ik graag alle participanten van dit onderzoek bedanken om met mij hun moeilijkheden en wijsheden te delen. Want zonder jullie ervaringen en bereidwilligheid was dit project niet mogelijk geweest. In het bijzonder wil ik M. en U. bedanken voor hun moederlijke ondersteuning en de open gesprekken. Verder wil ik mijn promotor, Dr. Ilse Derluyn, en begeleidster, Ine Lietaert, bedanken voor het aanreiken van het onderwerp, het verstrekken van onontbeerlijke informatie, de gedetailleerde bemerkingen bij de tekst en het leggen van contacten met Caritas International. Hun inzicht en deskundige kennis hebben een duidelijke meerwaarde betekend. Daarnaast wil ik zeker Caritas International België bedanken voor de samenwerking en in het bijzonder Thomas, die altijd bereid was informatie en bemerkingen door te sturen. En Sofie, voor haar inzichten. Zeker ook veel dank aan Caritas Mongolië, in het bijzonder aan Nasaa, voor de warme begeleiding, het ter beschikking stellen van hun vergaderruimte en het regelen van de tolk. Dank aan Bayanaa voor het tolken van mijn interviews, voor haar eigen bemerkingen, voor de gesprekken en de vriendschap. Verder dank aan het Protestants Sociaal Centrum Antwerpen voor het toelaten van de interviews en het ter beschikking stellen van hun lokalen.

Speciale dank gaat uit naar mijn mama voor haar steunende skypegesprekken en kritische taalbemerkingen, die de vlotheid van deze thesis een stap verder brachten. Ook bijzondere dank aan mijn vriend voor zijn structureel inzicht, nabije steun en vele geduld, wat ervoor zorgde dat ik af en toe afstand kon nemen en het geheel overzien. Veel dank aan Marlies voor haar kordate hulp in crisismomenten. De verwachting is dat ik de komende tijd meer aanwezig en een stuk aangenamer gezelschap zal zijn.

Abstract

Deze masterproef onderzoekt de beleving van vrijwillige terugkeer van Mongoolse migranten die met de ondersteuning van Caritas International terugkeren. Het onderzoek wil concrete voorstellen te geven om de terugkeerondersteuning bij te sturen en zo bij te dragen tot een duurzame terugkeer. Of een terugkeer duurzaam is op individueel niveau hangt af van de mate waarin terugkeerders na terugkomst integreren of 'embedden' in de samenleving, de individuele ervaringen van terugkeerders zijn daarbij vaak een onderbelicht aspect. Via semi-gestructureerde interviews werden Mongoolse terugkeerders voor terugkeer, in België, en na terugkeer, in Mongolië, gevraagd naar hun beleving. Op die manier werd inzicht verworven in hun visie op terugkeer, wat voor hen belangrijke factoren zijn die van invloed zijn op hun embeddedness en welke veranderingen plaatsvonden op psychosociaal niveau. Uit de data bleek dat de meeste participanten hun terugkeer als vrijwillig beleefden. Hun beslissing was een geïnformeerde en vrije keuze. Bij die keuze speelden de niet-economische pull- en pushfactoren een grotere invloed dan de economische factoren. Na terugkeer voelden de participanten zich ondersteund door hun omgeving, wat een positieve invloed had op hun gevoel van belonging. Ze voelden zich echter niet altijd begrepen door die omgeving, waardoor de meerwaarde van hun bekomen hybride identiteit niet optimaal benut kon worden. Caritas International speelde slechts een kleine rol bij de ondersteuning in vergelijking met de ondersteuning die de participanten van hun sociale omgeving ontvingen. Tot slot gaven velen aan opnieuw te migreren als de kans zich zou voordoen. Dit kan duiden op een terugkeer die nog niet duurzaam is. Aan de hand van deze bevindingen wil deze masterproef inspireren en aanmoedigen tot een meer aangepaste re-integratieondersteuning.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
I. LITERATUURSTUDIE	3
1 Terminologie	3
1.1 Migratie	3
1.2 Vrijwillige terugkeer	4
1.2.1 Terug naar 'huis'	5
1.2.2 Redenen voor terugkeer	5
1.2.3 Vrijwillig?	6
1.3 Duurzaamheid	7
1.3.1 Embeddedness	7
1.3.2 Re-integratieondersteuning	12
2 Het Belgisch terugkeerbeleid	15
2.1 Visie op terugkeer	15
2.2 Doelgroep	16
2.3 Ondersteuningsaanbod	16
2.3.1 Reisondersteuning	17
2.3.2 Financiële ondersteuning	18
2.3.3 Materiële en inhoudelijke ondersteuning	18
3 Mongolië	21
3.1 Geografisch	21
3.2 Veranderingen	21
II. ONDERZOEK	25
4 Probleemstelling	25
4.1 Onderzoekdoelen	25
4.2 Onderzoeksvraag	27
5 Methodologie	29
5.1 Participanten	29
5.2 Dataverzameling	29
5.2.1 Voor terugkeer	30
5.2.2 Na terugkeer	31
5.3 Data-analyse	33
5.3.1 Transcriptie	33
5.3.2 Codering	33
5.3.3 Analyse	34
5.4 Kwaliteitscriteria	34
5.4.1 Validiteit	34
5.4.2 Betrouwbaarheid	35
6 Resultaten	37
6.1 Achtergrondkenmerken	37
6.2 Ervaringen in Mongolië vóór migratie	38
6.3 Ervaringen in België	38
6.3.1 Positieve ervaringen	38

6.3.2	Negatieve ervaringen	40
6.3.3	Terugkeer	42
6.4	Ervaringen in Mongolië na migratie	44
6.4.1	Positieve ervaringen	44
6.4.2	Negatieve ervaringen	48
6.4.3	Verwachtingen ingelost?	50
6.5	Ondersteuning door Caritas	51
6.5.1	Caritas België	51
6.5.1	Caritas Mongolië	52
III. DISCUSSIE EN BESLUIT		55
7	Discussie	55
7.1	Hoe wordt de terugkeer ervaren?	55
7.2	Hoe wordt de ondersteuning ervaren?	56
7.2.1	Voor terugkeer	56
7.2.2	Na terugkeer	57
7.3	Welke factoren hebben invloed op de psychosociale embeddedness?	59
7.4	In welke mate veranderden de belonging en identiteit?	62
8	Besluit	63
8.1	Conclusie	63
8.2	Beperkingen van het onderzoek	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.3	Suggesties voor verder onderzoek	66
Referentielijst		XI
Bijlagen		XIX

Gebruikte afkortingen

Caritas	Caritas International Belgium
Caritas International	Caritas International Belgium en Caritas International Mongolia
Caritas Mongolië	Caritas International Mongolia
DGO	Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking
Fedasil	Federaal Agentschap voor Asielzoekers
IOM	International Organization for Migration
REAB	Return and Emigration of Asylum-Seekers ex Belgium
VWV	Vluchtelingenwerk Vlaanderen

Figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1. De piramide van Maslow	p.9
Figuur 2. Beïnvloedende factoren van embeddedness	p.12

Tabellen

Tabel 1. Gezinssituatie terugkeerders	p.37
Tabel 2. Asielaanvragen	p.41
Tabel 3 Contact voor en na migratie met familie en vrienden	p.46
Tabel 4. Quotatie van de persoonlijke situatie	p.48

Inleiding

Deze masterproef handelt over de ervaringen van Mongoolse migranten die vrijwillige terugkeren via het programma Return and Emigration of Asylum-Seekers ex Belgium (REAB). Hierbij wordt dieper ingegaan op de invloeden op de embeddedness van de terugkeerders en de veranderingen die hun psychosociale embeddedness ondervindt.

Terugkeermigratie is heel actueel in het Belgisch migratiebeleid. Dit heeft vooral te maken met het nijpend tekort aan opvangplaatsen (VWV, 2012). Verder spelen vele migranten met de gedachte om ooit terug te keren naar hun land van herkomst (VWV, 2010). Om deze redenen heeft België een specifiek terugkeerbeleid uitgewerkt, met als doel een duurzame terugkeer. Uit onderzoek van van Houte (2006) bleek dat een migratie duurzaam is, als de persoon opnieuw *embedded* is in de gemeenschap waar hij naar terugkeert. Maar de criteria die België voorop stelt rond deze *embeddedness* zijn zeer vaag. Dit komt doordat elk land en elke cultuur andere waarden vooropstelt en daardoor de maatstaven moeilijk te bepalen zijn (van Houte, 2008; IOM, 2011).

Er is reeds veel onderzoek gedaan naar terugkeer, maar de ervaringen van terugkeerders zelf zijn vaak nog een onderbelicht aspect. Door de beleving van Mongoolse terugkeerders voorop te plaatsen wordt bijgedragen tot een vollediger beeld over hun terugkeer en kan verder gestreefd worden naar een succesvol terugkeerbeleid door middel van een aangepaste re-integratieondersteuning. Bij een optimale ondersteuning wordt rekening gehouden met de drie dimensies van embeddedness. Hierbij wordt aan de impact van de terugkeer op de psychosociale embeddedness vaak te weinig aandacht besteed. Ondanks het feit dat dit een grote invloed heeft op de andere aspecten van embeddedness en kan bijdragen aan de positieve effecten van migratie (Vertovec, 2007; Demol, 2011; IOM, 2011). In dit onderzoek wordt de nadruk gelegd op de beleving van de terugkeerders zelf. Mongoolse migranten werden aan de hand van kwalitatieve interviews bevraagd voor en na hun terugkeer over hun leven in Mongolië en België en de ontvangen steun van Caritas International. De uiteindelijke bevindingen kunnen een aanzet geven tot specifieke aanpassingen van de re-integratiesteun.

Deze masterproef begint met een theoretisch kader waarin een aantal begrippen, het Belgisch migratiebeleid en de situatie in Mongolië verduidelijkt worden. Na deze omkadering wordt overgegaan naar het onderzoek. Vanuit voorgaand onderzoek worden de probleemstelling en de onderzoeksvragen opgesteld. Vervolgens wordt besproken welke methodologie gehanteerd zal worden bij het verzamelen en analyseren van de data. Hierna worden de resultaten van de analyse uiteengezet. In het derde en laatste luik van deze thesis wordt de discussie gevoerd en het besluit getrokken. Dit wordt afgesloten met de sterktes en zwaktes van dit onderzoek en suggesties voor volgend onderzoek.

I. LITERATUURSTUDIE

Dit theoretisch luik start met een uiteenzetting over hoe vrijwillige terugkeer van Mongoolse migranten benaderd wordt. Daarnaast komt het reeds verrichte onderzoek rond dit onderwerp aan bod en binnen welk referentiekader deze masterproef gesitueerd kan worden.

Het eerste hoofdstuk behandelt de terminologie, waarin een aantal begrippen worden gedefinieerd die in het verdere verloop van deze thesis frequent gebruikt worden. Het Belgische terugkeerbeleid vormt het tweede thema van dit theoretische luik. Tot slot wordt de Mongoolse context geschetst om de ervaringen van terugkeerders te kaderen.

1 Terminologie

1.1 Migratie

Migratie is een rode draad doorheen de geschiedenis van de mens, ruwweg één op zeven personen van de wereldbevolking had hier reeds mee te maken (Vertovec, 2007; IOM, 2011; Demol, 2011; DGO, 2011). Migratie geeft mogelijkheden tot vooruitgang, maar niet iedereen denkt hier zo over. Velen geloven dat migratie een hedendaags probleem is en dat het zich vooral in één richting voordoet; van Zuid naar Noord. Vaak wordt het als iets negatief bekeken, terwijl anderen juist het tegendeel beweren (IOM, 2011). Zo spreken Demol (2011) en Vertovec (2007) van een mogelijke triple winsituatie waarbij aangetoond wordt dat migratie een voordeel kan zijn voor zowel de migrant, het gastland als het land van herkomst. Of zoals beschreven wordt door de International Organization for Migration (2011), een intergouvernementele organisatie die een leidersrol vervult op het vlak van migratie, is migratie *“one of the ways in which the exchange of talent, services and skills can be fostered”* (IOM, 2011, p. xiii). Deze positieve effecten treden niet vanzelf op, ze zijn een resultaat van aangepaste ondersteuning en wederzijds overleg.

Migranten worden vaak onderverdeeld op basis van hun beweegredenen of de lengte van hun verblijf (Gmelch, 1980). Onder de migratieredenen wordt een onderscheid gemaakt

tussen vluchtelingen en economische migranten. Een vluchteling migreert om zijn eigen veiligheid te garanderen (Kruispunt Migratie-Integratie, 2012). Economische migranten migreren in de hoop ergens anders betere kansen te krijgen, vaak ligt hun financiële situatie aan de basis hiervan (Demol, 2011; Tabor & Milfont, 2011). Verder kan er ook een onderscheid gemaakt worden op basis van de voorziene verblijfsduur in het gastland. Zo kunnen migranten volgens Sussman (2011) opgedeeld worden in drie categorieën. Ten eerste zijn er de *'immigrants'* die hopen om permanent in het gastland te kunnen blijven. Ten tweede zijn er de *'expatriates'* die de intentie hebben ooit terug te keren naar hun land van herkomst. Ten derde zijn er de *'transnationals'*, die dankzij hun verblijf in het gastland een financiële bijdrage kunnen leveren aan hun familie in het land van herkomst en ondertussen hun sociale leven in het land van herkomst en het gastland verder uitbouwen. De *'transnationals'* navigeren letterlijk tussen twee werelden en culturen (Levitt, 2004). Sussman (2011) geeft hierbij aan dat het onderscheid tussen deze drie categorieën begint te vervagen door de vele transport- en communicatiemiddelen.

Aan de hand van de aangehaalde onderverdelingen wordt verduidelijkt dat het niet altijd eenvoudig is om migranten te groeperen. Het is een heterogene groep die van elkaar onderscheiden wordt door vooropgestelde doelen, eigen waarden, uiteenlopende en gelijklopende ervaringen, ... De eerder beschreven onderverdelingen worden vaak onterecht gebruikt, aangezien de meeste migranten geen vaste plannen hebben wanneer ze migreren (Gmelch, 1980). Sussman (2011, p.135) verwoordt dit als volgt: *"People think they fit one category, but conditions change and then they are in another, and perhaps they cycle around again"*.

1.2 Vrijwillige terugkeer

Velen zien migratie als een cyclus die bestaat uit verschillende fases; pre-migratie-, transitie- en post-migratiefase (Black et al, 2004; Tabor & Milfont, 2011). De post-migratiefase kent drie mogelijkheden; de migrant beslist te blijven in het gastland, de migrant wil opnieuw migreren naar een ander land, of hij beslist om terug te keren naar zijn land van herkomst. Terugkeer kan niet gezien worden als een afsluiting, maar als een fase binnen de migratiecyclus. Het is een volgende stap in een steeds verdergaand migratieproces, dit

proces van beweging is niet nieuw en niet eindig (Cordell et al, 1996; Vertovec, 2007; van Houte & de Koning, 2008).

1.2.1 Terug naar 'huis'

De gedachte aan terugkeer zit impliciet of expliciet verweven in elke fase van het migratieproces. Die gedachte zorgt reeds van in het begin van de migratie voor een dubbel gevoel. Aan de ene kant is er de emotionele lading van het gemis. Aan de andere kant heeft de migrant zoveel geld en moeite aan het migreren zelf besteed dat terugkeren meestal geen vrijwillige volgende stap is. Vaak wordt het terugkeren en de situatie in het land van herkomst geïdealiseerd, 'the myth of return' (Gmelch, 1980; VWV, 2010).

In tegenstelling tot wat Gmelch (1980) zegt is de fase van de terugkeer meestal niet hetzelfde als thuiskomen (van Houte, 2006; Ruben et al, 2009; IOM, 2011). De keuze van de term 'terugkeer' doet vermoeden dat migranten teruggaan naar iets vertrouwd. Maar vaak is de plaats en de samenleving die ze achterlieten niet dezelfde als deze waar ze naar terugkeren. In vele gevallen zal dit zelfs aanvoelen als een nieuw migratieproces, waarin de terugkeerder zich opnieuw moet integreren in de veranderde economische, politieke en sociale context (Gmelch, 1980; van Houte, 2006; Ruben et al, 2009).

1.2.2 Redenen voor terugkeer

Er zijn twee soorten redenen voor terugkeer: de pullfactoren en de pushfactoren (Gmelch, 1980). De *pullfactoren* zijn verbonden met het land van herkomst. Hierin onderscheidt Gmelch (1980) drie zaken: terug bij familie en vrienden willen zijn, de zorg voor de ouders en de liefde voor het land van herkomst. De *pushfactoren* zijn verbonden met het gastland en houden eveneens drie zaken in: negatieve ervaringen of discriminatie, moeilijke aanpassing aan het klimaat en de economie in het gastland. Black et al(2004) zien dit breder en halen aan dat de pull- en pushfactoren zich kunnen situeren binnen een economische, sociale, persoonlijke of een politieke dimensie.

De economische dimensie is volgens Gmelch (1980) belangrijker dan vele terugkeerders toegeven, onrechtstreeks beïnvloedt ze alle andere factoren. In tegenstelling tot Gmelch

beweren Black et al(2004) dat de niet-economische factoren juist een grotere invloed hebben op terugkeer. De familiale invloeden zouden bij terugkeermigratie meer gewicht hebben dan bij een initiële emigratie². Hier is dus nog geen consensus over. Beiden zijn het er wel over eens dat de pullfactoren in het land van herkomst zwaarder doorwegen dan de pushfactoren in het gastland (Gmelch, 1980; Black et al, 2004).

1.2.3 Vrijwillig?

Vrijwillige terugkeer is de term die door de IOM (2011) gebruikt wordt, wat aangezien hun leidersrol op het vlak van migratie een wijdverspreide term is. Volgens Van Dale (<http://www.vandale.nl/>) betekent vrijwillig: *“niet gedwongen of uit eigen beweging”*. Volgens het Federaal Agenschap voor de Opvang van Asielzoekers, de verantwoordelijke voor het vrijwillige terugkeerprogramma, is een terugkeer vrijwillig als deze aan volgende criteria voldoet (IOM, 2009): Ten eerste moet er een vrijheid van keuze zijn, dit wil zeggen dat er geen fysieke, materiële of psychologische druk is. Ten tweede spreken ze over een objectieve of geïnformeerde beslissing, een beslissing die zich baseert op voldoende en correcte informatie. Toch blijft het moeilijk om de grens tussen vrijwillig en gedwongen te bepalen. Externe factoren kunnen grote druk geven, waardoor de keuze om terug te keren misschien niet geheel vrijwillig is (Perruchoud, 2004). De keuze wordt beïnvloed door een combinatie van pull- en pushfactoren. Enkele belangrijke invloeden zijn de uitkomst van de asielprocedure, de noden van familie en de beperkte mogelijkheden in het arbeidscircuit. De uitkomst van de asielprocedure moet niet negatief zijn vooraleer de beslissing om terug te keren genomen wordt, het wachten op de uitslag en de moedeloosheid die dit met zich meebrengt, is evenzeer een doorslaggevende factor (van Houte & de Koning, 2008). ‘Vrijwillig’ is dus een begrip dat voor interpretatie vatbaar is. De beslissing van migranten om terug te keren mag niet altijd als een vrije keuze gezien worden. Soms is het moeilijk om te spreken van een keuze als er geen ander legaal alternatief is (van Houte & de Koning, 2008; VWV, 2010).

² Hiermee wordt bedoeld de migratie van het thuisland naar het gastland.

1.3 Duurzaamheid

Als er over een geslaagde terugkeer wordt gesproken, dan wordt vaak verwezen naar een “duurzame terugkeer”. Duurzaamheid is een ruim begrip dat zowel in België als in andere Europese gastlanden niet concreet beschreven wordt (Vandycke, 2008). Black et al (2004) deden hier reeds uitgebreid onderzoek naar en kwamen tot verschillende beschrijvingen van duurzaamheid. Deze kunnen onderverdeeld worden in twee niveaus: het micro- of het individueel niveau en het macro- of het politiek-economisch niveau. Als de terugkeer van een individu duurzaam is, zal de terugkeer een positieve impact hebben op het macroniveau. En omgekeerd geldt, als er een degelijk beleid is op macroniveau, kan dit een positieve impact hebben op de terugkeerder (Black et al, 2004). Er is dus een wisselwerking tussen beide niveaus. Dit onderzoek spitst zich vooral toe op het individueel niveau van duurzaamheid.

In haar onderzoek vatte Van Houte (2006, p. II) een aantal definities samen en kwam zo tot deze omvattende beschrijving: *“Return migration is considered sustainable once the returnees are again ‘embedded’ in society, which means that they have found their own space to live their lives on the economical, social and identity level”*. Of een terugkeer duurzaam is op individueel niveau hangt dus volgens deze definitie af van de mate waarin terugkeerders na terugkomst integreren of ‘embedden’ in de samenleving (van Houte, 2006). Om dit te realiseren wordt met het oog op een duurzame terugkeer re-integratieondersteuning georganiseerd.

1.3.1 Embeddedness

Integratie heeft vaak een negatieve bijklank op maatschappelijk vlak, zo denkt men dat het gaat over ‘zich aanpassen aan de dominante cultuur’ en op die manier verschillen uit te wissen, te assimileren (Commers & Blommaert, 2001; I. Derluyn, persoonlijke communicatie, 13 februari 2012). Daartegenover verwijst *embeddedness* naar ‘het behoren tot een groep’ en ‘een eigen plek vinden in de maatschappij op gebied van werk, studie, relaties, familie en vriendschap’ (Ter Maat, 2002). De drie dimensies van *Embeddedness* worden hieronder besproken: de economische, sociale en psychosociale dimensie. Daarna komen de factoren die dit proces beïnvloeden aan bod.

Economische embeddedness

Het kernbegrip van economische *embeddedness* is zelfredzaamheid. Men kan zichzelf redden op vlak van materiële en immateriële goederen. Materiële goederen zijn zaken zoals geld, een huis, voedsel, ... materiaal om te overleven. Onder immateriële goederen worden zaken zoals educatie en werk verstaan (van Houte & de Koning, 2008).

Sociale embeddedness

Er zijn verschillende definities voor sociale *embeddedness* waarin steeds verwezen wordt naar het hebben van voldoende sociaal kapitaal. Van Houte (2006, p.9) definieert de sociale *embeddedness* als volgt:

De vormen van sociale organisatie, zoals reciprociteit, netwerken, informatiestromen en sociale vangnetten die voortkomen uit de netwerken van contacten van individuen in een samenleving. Dit leidt tot een efficiëntere en stabielere positie van het individu in de samenleving.

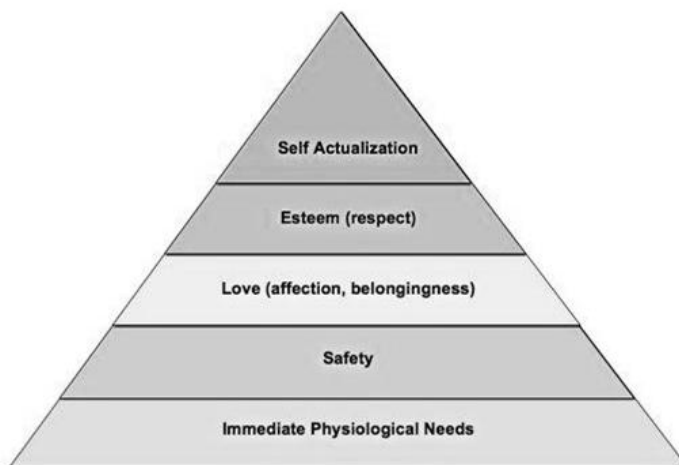
Familiale contacten zijn zeer belangrijk binnen dit sociaal netwerk, ze hebben een grote positieve invloed op de *embeddedness* van de terugkeerder (IOM, 2011).

Psychosociale embeddedness

Terwijl de sociale *embeddedness* meer naar het individu in de maatschappij kijkt, belicht de psychosociale *embeddedness* vooral het individu op zich. De twee belangrijkste begrippen binnen de psychosociale *embeddedness* zijn 'belonging' en 'identiteit' (Van Houte, 2006).

Belonging is het gevoel om zich ergens thuis te voelen. Maar het concept thuis is dynamisch, het is geen vaste plaats of gebied, het is tegelijkertijd realistisch en het kan evengoed een concept zijn dat enkel in gedachten leeft, het heeft iets nostalgisch en toch concreet, het is een concept vol contradicties (Yuval-Davis, 2006; Chaitin et al, 2009). Het gevoel van belonging wordt gevormd door persoonlijke ervaringen en door maatschappelijke waarden, het is een meervoudig, individueel construct. Kortom; ieder heeft een andere invulling van belonging en deze invulling is onderhevig aan veranderingen (Chaitin et al, 2009; Christou, 2011). In de piramide van Maslow bevindt belonging zich boven de fysiologische behoeftes,

zoals eten en drinken, en boven veiligheid. Het vormt dus de basis voor waardering en zelfontplooiing (Douglas et al, 2010).

Figuur 1: De piramide van Maslow

De belonging in het land van herkomst is meestal het sterkst, het is de plaats waar voor het eerst ervaringen opgedaan werden, waar een identiteit opgebouwd werd (Alsop, 2002; Rosenthal & Köttig, 2009). Wanneer het land van herkomst verlaten wordt en er een confrontatie plaatsvindt met een andere cultuur, worden de herinneringen aan het land van herkomst vaak vervormt. De negatieve herinneringen worden onderdrukt en de positieve nemen een grotere plaats in, er komt een nostalgisch beeld in de plaats (Gmelch, 1980; Tannenbaum, 2007). Vaak ontstaat een diep verlangen en gemis naar dit nostalgisch beeld, heimwee (Gmelch, 1980; VWV, 2010).

Wanneer er effectief een terugkeer plaatsvindt, wordt het verschil tussen de verwachtingen en de realiteit duidelijk. Niet alleen omdat de herinneringen aan het land van herkomst geïdealiseerd waren, maar ook omdat het land van herkomst tijdens hun afwezigheid geëvolueerd is, economische, politieke en sociale veranderingen hebben plaatsgevonden (cfr. 1.3.2). Door deze kloof tussen de verwachtingen en de realiteit blijft het gevoel van belonging uit, terugkeren voelt niet aan als het thuiskomen dat ze voor ogen hadden. De terugkeerder probeert zijn gevoel van *belonging* te reconstrueren en het concept krijgt een nieuwe invulling (Tannenbaum, 2007; Rosenthal & Köttig, 2009).

Naast belonging vormt identiteit een belangrijk begrip binnen de psychosociale *embeddedness*. Identiteit is een multidimensioneel en contextueel gegeven, elke persoon heeft meerdere identiteiten die hij aanwendt naargelang de situatie (Hall, 1991; Alsop, 2002). Deze zijn in constante wisselwerking en onder voortdurende verandering (Van Houte, 2008). Een identiteit kan voortkomen uit geslacht, leeftijd, etniciteit, religie, beroep, klasse, economische positie, burgerlijke staat en ouderschap (Ter Maat, 2002). Identiteitsveranderingen kunnen vele oorzaken hebben.

Personen die na een zekere tijd terugkeren naar hun land van herkomst, ondervinden vaak ingrijpende veranderingen in hun identiteit (Ter Maat, 2002; Ruben et al, 2009). Wanneer de beslissing wordt genomen om terug te keren, zien veel terugkeerders dit als 'naar huis gaan'. Eenmaal daar ontdekken ze hoe ze zelf veranderd zijn en in welke mate hun land van herkomst veranderd is (Cfr. 1.3.2). Dit kan een grote weerslag hebben op hun psychosociaal welbevinden. Een quote die hier nauw bij aansluit, is deze van Xiong (1997, p.65):

When living in one culture, you always dream of another, more ideal one than your own. However, after you have experienced this other culture, your dreams of it are broken by a strange, new-found reality. Losing the comforts of your inherent culture, you wander back and forth between the two, not knowing which you belong to, unable to establish roots in either.

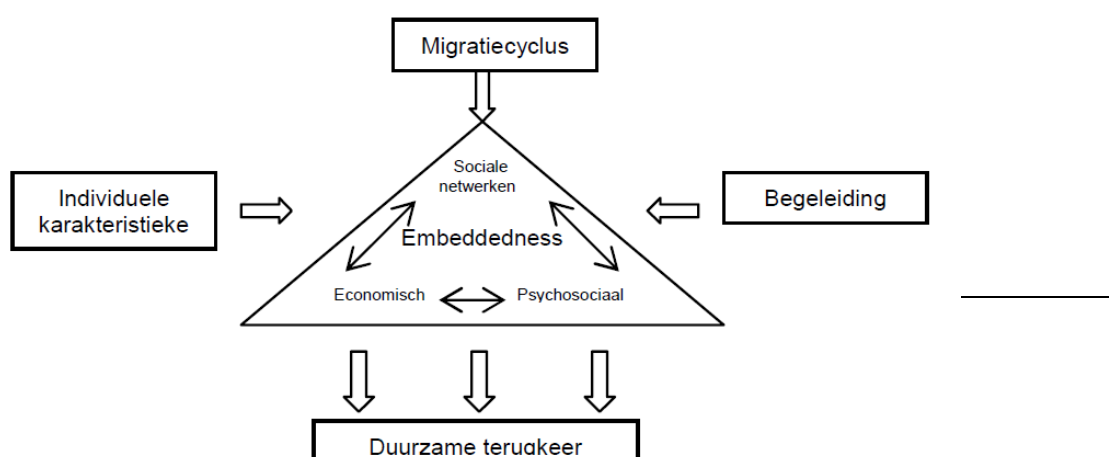
In deze quote gaat het over de veranderingen van de culturele eigenheid van migranten. Culturele eigenheid is een breed begrip, het is een begrip dat vanuit verschillende standpunten beschreven kan worden. Samen met het veranderbaar karakter, is het bijna niet mogelijk om dit begrip te vatten en concreet te omschrijven (Chaitin et al, 2009). We ondervinden pas wat onze culturele eigenheid is als we omringd worden door een andere cultuur (Chaitin et al, 2009). Mede daardoor plaatsen we deze identiteit juist voorop wanneer we voelen dat deze om één of andere reden bedreigd wordt, dit zie je vaak optreden bij minderheidsgroepen (Tannenbaum, 2007). Als we aan de andere kant voelen dat deze identiteit aanvaard wordt op maatschappelijk vlak, vindt er een connectie plaats tussen het 'zelf' en de omgeving (van Houte & de Koning, 2008; Davids & van Houte, 2009; Seynaeve, 2012).

Wat een gevolg kan zijn van het leven of geleefd hebben in twee of meerdere culturen is dat de verschillende culturele eigenheden zich vermengen. Er vindt een kruisbestuiving plaats tussen de waarden van de ene cultuur en waarden van de andere cultuur. Op die manier ontstaat er een zogenaamde 'hybride identiteit' (van Houte & de Koning, 2008; Davids & van Houte, 2009; Christou, 2011). Of dit positief of negatief is, hangt af van de omgeving. In het beste geval is de terugkeerder in staat om het beste uit de twee culturen te combineren en dit positief aan te wenden in zijn land van herkomst (Ghorashi, 2003). In het slechtste geval heeft de terugkeerder het gevoel dat hij niet past in de cultuur van zijn gastland, maar ook niet meer in de cultuur van zijn land van herkomst. Dit zijn de twee uitersten van een continuüm, het gevoel bij de meeste terugkeerders bevindt zich hier ergens tussenin (van Houte & de Koning, 2008).

Bij personen die grote sociale veranderingen meemaken, ontstaat een hoger level van reflectiviteit (Adams, 2003). Ze stellen zichzelf, of hun 'zelf', vaak in vraag. Door dit gevorderd zelfbewustzijn zijn de veranderingen in hun identiteit eerder een kwestie van weloverwogen keuzes, dan van een toevalsproces (Aramand, 2011). Giddens (1991, p.185) noemt dit 'the reflexive project of the self', wat hij omschrijft als: *"the self today is for everyone a reflexive project - a more or less continuous interrogation of past, present and future"*. Wat ons terugbrengt naar het veranderlijk en multidimensioneel karakter van een identiteit.

Beïnvloedende factoren

Aan de hand van het schema van van Houte en de Koning (2008) worden de factoren besproken die een invloed hebben op de *embeddedness* van migranten.

Figuur 2: Beïnvloedende factoren van *embeddedness* (van Houte & de Koning, 2008)

Om tot een duurzame terugkeer te komen moet de hele *migratiecyclus* in rekening gebracht worden. Dus niet enkel de terugkeer zelf, maar ook de pre-migratiefase en het verblijf in het gastland. Positieve ervaringen in het gastland, zoals zelfredzaamheid en controle over het eigen leven, hebben een gunstige invloed op de *embeddedness* na terugkeer (Sussman, 2011). Ook de vrijwilligheid van de keuze, als de mogelijkheid er actief aan deel te nemen en te participeren in het proces rond het vertrek, bevorderen de *embeddedness* (Sussman, 2010; van Houte, 2008; IOM, 2011).

Ten tweede heeft de *begeleiding* een invloed op de *embeddedness* van terugkeerders. Onderzoek heeft aangetoond dat de verschillende factoren die een invloed hebben op de duurzaamheid van de terugkeer ook een grote invloed hebben op elkaar. De *begeleiding* van terugkeerders is niet losstaand. Ook hier moet rekening gehouden worden met de volledig migratiecyclus en wordt de begeleiding best doorgetrokken (VWV, 2010). Net zoals de begeleiding best rekening houdt met de drie dimensies van *embeddedness*; economische, sociale en psychosociale *embeddedness* (Ter Maat 2002; van Houte & de Koning, 2008; Ruben et al; IOM, 2011).

Ten derde hangt veel af van de *individuele karakteristieken* van de terugkeerder. Hoe een persoon omgaat met veranderingen is zeer individueel, er bestaat geen universele respons op terugkeer (Adams, 2003).

1.3.2 Re-integratieondersteuning

Met het oog op een duurzame terugkeer werd in verschillende gast- en terugkeerlanden re-integratieondersteuning georganiseerd. Dit valt op zijn beurt moeilijk te definiëren,

aangezien het begrip duurzaamheid vaag blijft. Zo bekijkt de Zwitserse overheid die ondersteuning als volgt: *“To foster the voluntary and mandatory return of rejected asylumseekers through a system of benefits”* (Zwitserse confederatie, 2013, para. 1) Het Verenigd Koninkrijk bekijkt re-integratieondersteuning ruimer, voor hen beoogt de ondersteuning twee doelen (IOM, 2004); hulp om hun leven weer op te bouwen en het versterken van de zelfredzaamheid, wat betekent dat de gegeven hulp geen afhankelijkheid mag meebrengen en dus eindig moet zijn. Het is belangrijk om terugkeerders niet als passieve, maar actieve actoren te zien tijdens deze re-integratieondersteuning. De duurzaamheid wordt positief beïnvloed als terugkeerders zelf kunnen bijdragen en deelnemen aan hun terugkeer en ondersteuning hiervan (Davids & van Houte, 2008; IOM, 2011). Verder is de ondersteuning voor terugkeer even belangrijk, of volgens Ruben et al (2009), zelf belangrijker dan de begeleiding na terugkeer.

Op *macroniveau* moet bij re-integratieondersteuning rekening gehouden worden met de specifieke context van het land van herkomst. Voor elk land kan een op maat gemaakt terugkeeraanbod uitgewerkt worden waarbij gebruik gemaakt wordt van plaatselijke organisaties en een plaatselijk netwerk uitgebouwd wordt (VWV, 2010). Op *microniveau* beoogt re-integratieondersteuning de *embeddedness* van elk individu. Zoals eerder aangehaald kan *embeddedness* opgesplitst worden in drie deelgebieden; economische *embeddedness*, sociale *embeddedness* en psychosociale *embeddedness*. De verschillende deelgebieden staan niet los van elkaar. Een goede ondersteuning zou met deze drie deelgebieden en hun wisselwerking rekening moeten houden. (Ter Maat 2002; van Houte & de Koning, 2008; Ruben et al; IOM, 2011).

In het eerste deel van dit theoretisch luik werden de verschillende visies over migratie, waaronder de visie van dit onderzoek, uitgelegd. Daarna werd ‘vrijwillige terugkeer’ besproken, de plaats ervan in de migratiecyclus en de pull- en pushfactoren waarom iemand beslist om terug te keren. Ook werd verduidelijkt dat vrijwillige terugkeer niet altijd een vrije keuze is. Vervolgens werd gekeken wanneer terugkeer geslaagd en dus duurzaam is. Hierin werd geconcludeerd dat we van ‘duurzaam’ kunnen spreken als de terugkeerder op economisch, sociaal en psychosociaal niveau embedded is in zijn land van herkomst. In dit onderzoek wordt dieper ingegaan op de psychosociale embeddedness, op de veranderingen

die de belonging en identiteit van een terugkeerder ondervinden. Tot slot werden de drie grote factoren besproken die de *embeddedness* beïnvloeden: de migratiecyclus, de begeleiding en de individuele karakteristieken.

2 Het Belgisch terugkeerbeleid

In dit tweede luik wordt uitgelegd hoe het Belgisch beleid invulling geeft aan vrijwillige terugkeer en hoe duurzaamheid wordt nagestreefd. Eerst wordt de visie van België op terugkeer uitgelegd, deze toont aan vanuit welk perspectief naar het terugkeerbeleid gekeken moet worden. Ten tweede wordt kort uitgelegd wie in aanmerking komt voor terugkeerbijstand. Tot slot worden de verschillende mogelijkheden van de Belgische terugkeerondersteuning aangehaald.

2.1 Visie op terugkeer

Er is een nijpend tekort aan opvangplaatsen in asielcentra en veel migranten leven zonder de vereiste papieren in België of spelen met de gedachte om 'ooit terug te keren' (VWV, 2010). Bijgevolg ligt de focus van het Belgisch migratiebeleid sterk op terugkeer, al dan niet vrijwillig (VWV, 2012). Om deze reden heeft België een specifiek beleid uitgewerkt.

Het centraal begrip binnen het Belgisch terugkeerbeleid en dat van vele andere landen is 'duurzaamheid'; de geboden ondersteuning moet een bijdrage leveren aan een duurzame terugkeer (IOM, 2011). Duurzaamheid wordt niet enkel om humanitaire redenen nagestreefd, het is vooral met het oog op politieke en economische doeleinden (Black & Gent, 2006). Ten eerste is er een grote kans dat de migratiecyclus wordt hervat als de terugkeer niet duurzaam is. Dit is niet wat het Belgisch migratiebeleid beoogt, het streeft er juist naar om deze stromen te controleren (VWV, 2010; IOM, 2011). Om dit te realiseren worden de migranten die België binnenkomen, hier verblijven of vertrekken gecontroleerd (Westerink, 2012). Ten tweede kan enkel duurzame terugkeer de ontwikkelingen in het land van herkomst positief beïnvloeden en leiden tot een triple winsituatie (van Houte, 2006; Vertovec, 2007; Demol, 2011). De terugkeerder krijgt de mogelijkheid om zijn ervaringen, opgedaan in het gastland, aan te wenden in zijn land van herkomst. Op die manier kan migratie bijdragen tot het verspreiden van kennis en vaardigheden.

Toch is het volgens Davids en van Houte (2008) te ambitieus om deze link te leggen. Hiervoor worden verschillende factoren aangehaald. Zoals het terugkeerbeleid in het land

van herkomst, dat vaak zo uitgewerkt is, dat de terugkeerder niet altijd de mogelijkheden heeft om zijn opgedane vaardigheden te benutten. Vervolgens is er vaak een discrepantie tussen de verwachtingen van de terugkeerder en de verwachtingen van regeringen en organisaties (Hammond, 1999; Newman, 2003).

Ondanks het feit dat duurzame remigratie een hoofddoel is van het Belgisch terugkeerbeleid, ondermijnt het beleid deze doelstelling ook (Davids & van Houte, 2009). De focus ligt vooral op de begeleiding in het land van herkomst, maar eerder werd aangehaald dat de basis van een duurzame terugkeer gelegd wordt in het gastland. Om duurzaamheid na te streven zou de procedure in België transparant moeten zijn, waarbij de terugkeerder gezien wordt als een actieve participant (cfr. III.1.3). Dit geeft als gevolg dat de re-integratiebijstand volgens van Houte (2008) slechts voor een klein deel bijdraagt aan een duurzame remigratie.

2.2 Doelgroep

Wanneer een migrant behoort tot één van de volgende doelgroepen, opgesteld door Fedasil, kan hij gebruik maken van het vrijwillig terugkeerprogramma: asielzoekers die hun aanvraag hebben ingetrokken, uitgeprocedeerde asielzoekers en migranten die geen asielaanvraag hebben ingediend³ (IOM, 2011; Reyntjens, 2011; Fedasil, 2011a). Verder kunnen kwetsbare groepen rekenen op extra ondersteuning. Hiervoor komen niet-begeleide minderjarigen, personen ouder dan 50 jaar, zwangere vrouwen, alleenstaande ouders, personen met een handicap, ernstig zieke personen of slachtoffers van mensenhandel in aanmerking (IOM, 2011; Fedasil, 2011a; Fedasil, 2012).⁴

2.3 Ondersteuningsaanbod

Sinds 1984 geeft België bijstand aan vrijwillige terugkeerders onder de vorm van het 'Return and Emigration of Asylum seekers ex-Belgium' (REAB) –programma. Sinds 2006 vormen twee

³ Sinds 15 mei 2012 kunnen migranten die geen asielaanvraag indienden geen beroep meer doen op re-integratieondersteuning, tenzij ze tot een kwetsbare groep behoren (FOM, 2011; Lietaert, I., persoonlijke mededeling, 14 april, 2013). De participanten van dit onderzoek vielen nog onder de oude regelgeving.

⁴ Zie bijlage I

nieuwe fondsen, het Re-integratiefonds en het Fonds voor Kwetsbare Groepen⁵ een aanvulling van het REAB-programma. Deze twee fondsen worden beheerd door de Cel Vrijwillige Terugkeer van het Fedasil. Sinds 2010 kwam daar nog een extra ondersteuning bij voor het financieren van een Micro-Business en een Loonsubsidie. Dit is een project van het Europees Terugkeerbonds (Fedasil, 2011b). Er zijn twee organisaties die de concrete uitvoering doen; de IOM en Caritas International België (VWV, 2010; Fedasil, 2011a; IOM, 2011; IOM, 2012). Zij doen beroep op hun partners in het land van herkomst voor de verdere re-integratiesteun, aangezien zij de sociale, economische en demografische condities kennen. Op die manier is de re-integratiesteun gebaseerd op actuele informatie (Arowolo, 2000; VWV, 2010; IOM, 2011).

Het Belgisch terugkeerbeleid voorziet een ruim aanbod aan ondersteuning, zo wil het tegemoet komen aan de individuele behoeften van elke terugkeerder en aan de diverse landen van herkomst (IOM, 2011). Verder worden de verschillende types van ondersteuning beschreven.

2.3.1 Reisondersteuning

Deze ondersteuning geeft de terugkeerder bijstand en informatie rond het bekomen van de nodige reisdocumenten. Verder worden ook een aantal financiële kosten, zoals vervoer naar de luchthaven en het vliegtuigticket, van de terugreis gedragen (Fedasil, 2011a; IOM, 2011; Reyntjens, 2011). Bijkomend is er de begeleiding op de luchthaven van vertrek en aankomst, dit biedt de gelegenheid om informatie uit te wisselen (IOM, 2011; Fedasil, 2011a).

Deze steun kan verder *geoptimaliseerd worden* door opvang te voorzien voor terugkeerders die tijdens de afwachting van hun vertrek nergens terecht kunnen. Alsook worden de kosten van bagage die het maximum toegelaten gewicht overschrijden nog niet gedekt, dit kan een grote hap uit het gegeven budget betekenen (IOM, 2011).

⁵ Tot de kwetsbare groepen behoren vrouwen die hoogzwanger zijn, alleenstaande minderjarigen, personen met een medische problematiek, slachtoffers van mensenhandel, ouderen die een medisch probleem hebben of een kwetsbaarheid, personen tussen 18 en 21 jaar die als minderjarige in België verbleven onder hoede van een voogd en éénoudergezinnen met een extra kwetsbaarheid. De uitgaven moeten steeds verband houden met de kwetsbaarheid van de persoon.

2.3.2 Financiële ondersteuning

Allereerst is er de *onvoorwaardelijke basis terugkeerondersteuning*. Deze financiële ondersteuning heeft als doel om de terugkeerder te helpen met zijn verhuis en de heropbouw van zijn leven in het land van herkomst (Fedasil, 2011a; IOM, 2011). Dit wordt cash gegeven bij vertrek. De impact van deze financiële ondersteuning heeft nog geen invloed op de *embeddedness*, maar beoogt een comfortabele terugkeer (IOM, 2011).

Verder is er ook de *voorwaardelijke ondersteuning*. Deze is zeer breed en sterk afhankelijk van de situatie van het individu, het hoofddoel is de zelfredzaamheid bevorderen. Het geld kan geïnvesteerd worden in het volgen van een opleiding, het opstarten van een kleine onderneming, de zoektocht naar een verblijfplaats, medische bijstand, het opsporen van familieleden, ... (Reyntjens, 2011) De bijdrage wordt gerekend per persoon. Het geld kan op verschillende manieren overgemaakt worden: de aankopen gebeuren samen met de lokale partner, het geld wordt pas gegeven als een bewijs wordt binnengebracht van de aankoop bij de lokale partner of er wordt reeds een eerste deel van het geld overgemaakt en bij afgifte van het bewijs van de uitgave, wordt het tweede deel overgemaakt. Velen pleiten voor een verlenging van de maximumtermijn van zes maanden (IOM, 2011)⁶. Dit is belangrijk indien terugkeerders niet onmiddellijk weten hoe ze deze financiële ondersteuning moeten benutten en tijd nodig hebben om de veranderingen in hun land van herkomst in zich op te nemen. Verder kunnen eventuele tegenslagen zo opgevangen worden. En tot slot wordt hierdoor het contact beter onderhouden tussen de terugkeerder en de uitkerende organisatie, waardoor het proces van *embeddedness* beter opgevolgd kan worden (van Houte, 2006).

2.3.3 Materiële en inhoudelijke ondersteuning

Financiële ondersteuning alleen is niet voldoende om het doel van duurzame remigratie te bereiken. Dit moet gepaard gaan met andere ondersteunende maatregelen (Van Houte, 2008; van Houte & de Koning, 2008; IOM, 2011). Een eerste zeer belangrijk punt is de

⁶ Deze maximumtermijn werd verlengd naar twaalf maanden (Demot, S., persoonlijke mededeling, 15 mei, 2013)

huisvesting. Concreet wordt gedacht aan tijdelijke huisvesting bij terugkeer of bijdrage tot de basisuitrusting. Vervolgens is er ook nood aan administratieve ondersteuning. Na een lang verblijf in het buitenland kan het zijn dat terugkeerders niet meer over de correcte documenten beschikken en daardoor bepaalde rechten verliezen of geen toegang meer hebben tot sociale diensten. Verder is het ook belangrijk de nodige medische ondersteuning te voorzien. Zo is het bijvoorbeeld nodig om continuïteit te waarborgen bij medische verzorging of te controleren of de nodige medicijnen beschikbaar zijn. Tot slot is er vaak nood aan psychologische ondersteuning, aangezien personen die terugkeren vaak geconfronteerd worden met negatieve ervaringen of grote veranderingen (Hall, 1991; Alsop, 2002; Davids & van Houte, 2008; Christou, 2011).

3 Mongolië

De Mongoolse context verschilt in sterke mate van de Belgische context, dit heeft zijn invloed op de ervaringen van de participanten (Kontuly, Smith, & Heaton, 1995; Celik & Notten, 2012; Ullah, 2004). Om deze ervaringen beter te kunnen plaatsen, is het noodzakelijk om hun context te schetsen. Hiermee wordt niet bedoeld dat de context voor alle participanten gelijk is, op micro- en mesoniveau heeft ieder zijn eigen specifieke omgevingsfactoren. Maar ook het macroniveau van een samenleving heeft een grote invloed op individuele keuzes, dit is het niveau dat hier verder uiteengezet wordt (IOM, 2011).

3.1 Geografisch

Mongolië is een dun bevolkt land, gelegen tussen de twee grootmachten Rusland en China. De helft van de inwoners woont in de hoofdstad Ulaanbaatur. Naast de sedentaire levenswijze, leeft een minderheid van de inwoners volgens de nomadische levenswijze. Deze nomaden trekken rond met hun vee en wonen in een ger, een Mongoolse steppetent (Noorda, 2007; Caritas International, 2009).

3.2 Veranderingen

Na 70 jaar communistisch bewind werden in 1990 democratische hervormingen doorgevoerd en evolueerde de Volksrepubliek Mongolië naar Mongolië waarbij een nieuwe grondwet werd opgesteld (Bulag, 2002; Roberts, 2005; Noorda, 2007). Deze overgang ging gepaard met heel wat veranderingen zowel op politiek, economisch als maatschappelijk vlak.

Na de hervormingen trokken de Russen zich terug uit Mongolië. De meesten van hen hadden sleutelposities en het knowhow om de bedrijven draaiende te houden. Het wegvallen van deze onmisbare elementen zorgde voor een massale werkloosheid en daarmee gepaard grote armoede (Noorda, 2007). De verandering hield ook de overgang in *“van de gelijkheid van een planeconomie met weinig vrijheid, naar de vrijheid van een markteconomie met onvermijdelijke ongelijkheid”* (Noorda, 2007, p. 35). De vrijheid van de markteconomie bracht grote openheid met zich mee. Dit betekende de start van een worsteling met de invloeden van Chinezen, Australiërs, Amerikanen en Canadezen. Zij zagen al snel de vele

kostbare grondstoffen die er ontgonnen konden worden, zoals onder andere goud, zilver en koper (De Redactie, 2012; The Economist, 2012). Om op korte termijn grote sommen te verdienen is men nu tot het punt gekomen dat bijna de helft van Mongolië in licentie verkocht is aan het buitenland (Noorda, 2007). Toch is Mongolië één van de snelst groeiende landen op economisch vlak (The Economist, 2012; Oyu Tolgoi LLC, 2013).

Deze economische veranderingen van de laatste 20 jaar leidden tot een grotere kloof tussen de socio-economische klassen (Roberts 2005). Een selecte groep profiteerde van deze veranderingen en kon zijn macht en rijkdom vergroten. Deze groep nam ook de politieke posities in. Het gevoel van onaantastbaarheid zorgt voor grootschalige corruptie. Deze dringt door op alle gebieden van de maatschappij. Na de verkiezingen vindt telkens een ontstlaggolf plaats (Noorda, 2007). Zo moeten telkens nieuwe strategieën uitgewerkt worden, nieuwe contacten gelegd worden en nieuw vertrouwen opgebouwd worden. Dit bemoeilijkt de groei van het land (Noorda, 2007).

Eerder werd vermeld dat de kloof tussen de socio-economische klassen telkens groter wordt. De rijkste 10% van Mongolië heeft 35% van het kapitaal in handen. Meer dan een derde van de bevolking leeft onder de armoedegrens en moet het stellen met minder dan 20USD per maand (Noorda, 2007). Als je weet dat veel voedsel geïmporteerd moet worden en daardoor de etensprijzen bij vele producten vergelijkbaar zijn met de Westerse prijzen, is het bijna onmogelijk om in het primair levensonderhoud te voorzien.

Het klimaat beïnvloedt in sterke mate Mongolië op maatschappelijk vlak. Nadat de Russen zich terugtrokken en er enorme werktekorten ontstonden, moesten velen noodgedwongen terugkeren naar het nomadisch bestaan en de veeteelt. De laatste jaren komt deze levenswijze in het gedrang door strengere winters (Caritas International, 2009; The Economist, 2012). In 1999 en 2000 vonden twee uitzonderlijk harde en langdurige winters plaats die 450 000 herders raakten en 3 miljoen dieren doodden. Dit was een grote oorzaak voor de vele migratiestromen naar de steden (Caritas International, 2009). Hierdoor ontstonden enorme sloppenwijken rondom Ulaanbaatur. Deze groeien tijdens de winter, maar nemen af tijdens de zomer. De voorzieningen in deze wijken zijn schaars tot onbestaand. Er is geen stromend water, geen elektriciteit, geen riolering, wel kleine

supermarktjes, openbaar vervoer en een afsluiting rond de tenten, voor de veiligheid (B., Batbayar, persoonlijke mededeling, X augustus 2012). Deze leefomstandigheden vormen de basis voor een grootschalig alcoholgebruik, wat op zijn beurt aanzet geeft tot huiselijk geweld (Noorda, 2007; The Economist, 2012). Heel wat Mongoolse organisaties zetten zich in tegen het huiselijk geweld, maar de oorzaak, het hoge alcoholgebruik, wordt niet aangepakt (B., Batbayar, persoonlijke mededeling, X augustus 2012).

II. ONDERZOEK

Na een schets van de bredere context en de reeds aanwezige literatuur, wordt overgegaan naar het feitelijk onderzoek. Het eerste hoofdstuk behandelt de probleemstelling, waarin de onderzoeksdoelen uiteengezet worden om zo tot de uiteindelijke onderzoeksvraag te komen. In het tweede hoofdstuk komt de methodologie aan bod. In het derde deel worden de resultaten voorgesteld. Deze worden gelinkt met de literatuurstudie in de discussie. Tot slot worden de bevindingen samengevat in de conclusie, waar ook de sterktes en zwaktes van deze masterproef besproken worden, gevolgd door de suggesties voor verder onderzoek.

4 Probleemstelling

4.1 Onderzoeksdoelen

Deze masterproef sluit aan bij het doctoraatsonderzoek van Ine Lietaert over de ervaringen en levenskwaliteit van migranten die na verblijf in België, terugkeren naar hun land van herkomst. Net als in het onderzoek van Lietaert (2009) heeft dit onderzoek niet als doel om tot veralgemeenbare conclusies te komen voor de ganse terugkeerpopulatie. Het focust op de individuele ervaringen van terugkeerders en wil een individueel perspectief geven op een maatschappelijk beleid.

Dit individueel perspectief op terugkeer is vaak nog een onderbelicht aspect in de vele literatuur die reeds voor handen is (Newman, 2003; Black & Gent, 2006; van Houte & de Koning, 2008; Lietaert, 2009; IOM, 2011). Op beleidsniveau werden regels vastgelegd en definities opgesteld wanneer terugkeer succesvol is, maar er is weinig geweten over de individuele beleving van het leven na terugkeer. Bij het definiëren van begrippen is het belangrijk om de visie van de terugkeerders hierin te verwerken.

Door de beleving van terugkeerders voorop te plaatsen wordt bijgedragen aan een vollediger beeld over terugkeer en kan verder gestreefd worden naar een succesvol terugkeerbeleid door middel van een aangepaste re-integratieondersteuning. De criteria die België voorop stelt om van een succesvolle terugkeer te spreken zijn zeer vaag. Dit komt

grotendeels doordat elk land en elke cultuur andere waarden vooropstelt en daardoor de maatstaven moeilijk te bepalen zijn (van Houte, 2006; IOM, 2011). Zo bleek uit heel wat onderzoeken dat het interessant zou zijn om van elk land de specifieke factoren te onderzoeken die invloed hebben op de terugkeer, of op de embeddedness die een duurzame terugkeer typeert (Arowolo, 2000; Black & Gent, 2006; Lietaert, 2009; Aramand, 2011; IOM, 2011). De terugkeerondersteuning kan dan op maat gemaakt worden van het land van herkomst, wat tegemoet komt aan de visie van het Belgisch terugkeerbeleid (cfr. 1.2.1). Rond Mongoolse terugkeerders werd tot nu toe geen onderzoek gedaan. Dit onderzoek tracht daarom wat helderheid te scheppen in wat voor hen belangrijke factoren zijn voor een succesvolle terugkeer en hoe de ondersteuning hierop kan aansluiten.

Verder worden de ervaringen van Mongoolse terugkeerders bevestigd aangezien uit de literatuurstudie blijkt dat er niet altijd eenduidigheid is over de effecten van de re-integratieondersteuning. Verdere evaluatie met de nadruk op de praktijk is nodig om deze ondersteuning naar de behoeftes van de terugkeerders aan te passen. Lietaert (2009) haalde reeds aan dat Caritas International zelf weinig tijd heeft om de ervaringen van terugkeerders te bevragen. Onderzoek naar deze effecten zou zowel voor de terugkeerder als Caritas een meerwaarde bieden.

Bij een optimale ondersteuning wordt er rekening gehouden met de drie dimensies van embeddedness. Het proces van migratie op de psychosociale embeddedness is vaak een onderbelicht aspect, terwijl veel van de inwerkende factoren rechtstreeks en onrechtstreeks een invloed hebben op dit aspect van embeddedness (van Houte & de Koning, 2008; Commers & Blommaert, 2001; IOM, 2011). Psychosociale embeddedness oefent op zijn beurt een grote invloed uit op de duurzaamheid van de remigratie (Ruben et al., 2009). Ondanks het belang, is de psychosociale begeleiding voor en na terugkeer vaak beperkt in hoeveelheid en tijd. VVV (2010) haalt in hun rapport aan dat een kunstmatig einde van de hulp vermeden moet worden. Re-integratie is een continu proces, dit zou zich moeten doortrekken in de hulp. Het psychosociaal aspect van de ondersteuning is hierbij van groot belang en wordt daarom verder onderzocht in dit onderzoek.

4.2 Onderzoeksvraag

Dit onderzoek wil daarom een antwoord vinden op de volgende vraag:

Wat zijn de ervaringen van Mongoolse remigranten over hun terugkeer en de ontvangen re-integratieondersteuning van Caritas International en welke factoren hebben volgens hen een belangrijke invloed op hun psychosociale embeddedness?

Om een overzichtelijk en volledig antwoord te vinden, werden volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe wordt de terugkeer ervaren?
 2. Hoe wordt de ondersteuning voor en na terugkeer ervaren?
 3. Wat wordt ervaren als de belangrijkste factoren die een invloed hebben op de psychosociale embeddedness?
 4. In welke mate ondervindt de psychosociale embeddedness veranderingen door de terugkeer?
-

5 Methodologie

Dit onderzoek sluit aan bij het al lopend onderzoek over 'De beleving van vrijwillige terugkeer', door Ine Lietaert (2009). De invalshoek is een actor-oriented approach, waarbij vooral de nadruk wordt gelegd op de situatie van het individu zelf (Howitt, 2010). In wat volgt worden de participanten, de manier van data verzamelen, de wijze van data-analyse en de kwaliteitscriteria toegelicht.

5.1 Participanten

De informanten die in aanmerking kwamen voor dit onderzoek waren migranten die verbleven in België en zich aanmeldden om via het REAB-programma terug te keren naar hun land van herkomst. Door het grote aantal Mongolen die in de periode voor de start van het onderzoek via het project 'Duurzame integratie' van Caritas terugkeerden (IOM, 2012), werd in samenspraak met Caritas International België beslist om in dit onderzoek de nadruk te leggen op Mongoolse terugkeerders. Omdat de situatie in het land van herkomst een grote invloed heeft op het proces van de remigratie zijn de resultaten van dit onderzoek enkel toepasbaar op Mongolië (IOM, 2011; Vandycke, 2008).

Informanten werden ofwel enkel voor (n=4), enkel na (n=12), of zowel voor als na (n=6) hun terugkeer geïnterviewd. Oorspronkelijk was het de bedoeling om alle informanten die geïnterviewd werden voor hun vertrek, in Mongolië opnieuw te interviewen. Dit bleek niet altijd mogelijk. Ten eerste door de moeilijke bereikbaarheid van vele plaatsen in Mongolië en de moeilijke telefoonverbindingen buiten de grote steden. Vervolgens omdat een aantal contactgegevens niet meer correct waren. Ten laatste waren er een aantal terugkeerders die niet kwamen opdagen op de afspraak.

5.2 Dataverzameling

Het verzamelen van de data voor terugkeer verschilt met de werkwijze die gebruikt werd na terugkeer. Daarom werd beslist deze twee manieren van dataverzameling afzonderlijk te bespreken.

5.2.1 Voor terugkeer

Er werd gewerkt met purposive sampling, de participanten moesten voldoen aan een aantal kenmerken⁷ (Neuman, 2011; Howitt, 2010). Telkens een Mongoolse terugkeerder zich bij Caritas aanmeldde, werd ik verwittigd. Zo kon ik aanwezig zijn bij het intakegesprek en daarna, mits goedkeuring van de Mongoolse migrant, het interview afnemen. Niet alle Mongoolse migranten die zich aanmeldden kwamen in aanmerking voor dit onderzoek, enkel zij die effectief beslisten om terug te keren naar Mongolië⁸.

Om inzicht te krijgen in de ervaringen en belangen van de participanten werd gebruik gemaakt van kwalitatieve semi-gestructureerde interviews⁹ (Schostak, 2006; Howitt, 2007). Enerzijds is er structuur nodig om de verschillende antwoorden met elkaar te kunnen vergelijken, anderzijds vraagt de gevoeligheid van sommige vragen om flexibiliteit in de vraagstelling (Schostak, 2006; Bogdan & Biklen, 2007; Howitt, 2007; Mortelmans, 2007). De vragenlijst werd overgenomen uit een voorgaand onderzoek over de beleving van vrijwillige terugkeer (Lietaert, 2009). In het onderdeel 'before return' wordt vooral gepeild naar de verwachtingen van de terugkeerder.

De meeste interviews vonden plaats in het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen, aangezien de meeste Mongoolse migranten in of rond Antwerpen wonen. De eerste stap in het verloop van het interview, was de kennismaking met de terugkeerder, dit gebeurde samen met de medewerker van Caritas. Het intakegesprek werd gevolgd en er werd een algemeen beeld opgebouwd van de participant. Dit voorkwam dat de terugkeerder kort na elkaar dezelfde vragen moest beantwoorden. Vervolgens liet de medewerker van Caritas ons alleen. Bij het begin van het interview werden de doelen van het onderzoek uitgelegd, om zo de juiste focus te leggen (Howitt, 2007; Mortelmans, 2007). Er werd mondelinge toestemming gevraagd voor de *opname* en het gebruik van de antwoorden. Dit werd vastgelegd in een mondeling *informed consent*. Hierbij was flexibiliteit nodig, want dit kon wantrouwen uitlokken en zo de openheid van het interview schaden (Rosenthal & Köttig,

⁷ Concreet gaat het hier om Mongoolse terugkeerders die via het REAB-programma vrijwillig terugkeren naar Mongolië.

⁸ De migranten die enkel informatie vroegen zijn dus niet opgenomen in het onderzoek.

⁹ Zie bijlage II

2009). Vervolgens werd het interview afgenomen. De vragen werden met de nodige voorzichtigheid gesteld, aangezien deze de antwoorden kunnen beïnvloeden (IOM, 2011). Er werd afgerond met een positieve vraag, waardoor de terugkeerder met een constructief gevoel eindigde (Tannenbaum, 2007). Tot slot werd gevraagd of de participant bereid was om mee te werken aan een volgend interview na zijn terugkeer. Wat altijd gunstig onthaald werd.

Twee interviews konden doorgaan in het Engels. Voor de andere interviews werd gebruik gemaakt van een tolk. In vier gevallen was de tolk een kennis van de participant, drie van hen tolkten van het Mongools naar het Nederlands, één van hen van het Mongools naar het Frans. Bij vier interviews was de tolk een onbekende van de participant. Bij één van hen was de tolk een vriendin van een andere terugkeerder die op dat moment aanwezig was, er werd vertaald van het Mongools naar het Engels. Bij de drie anderen ging het over een betaalde tolk die opgeroepen was door Caritas, in twee van de drie keren ging het over een Mongoolse vrouw die actief was in de Mongoolse gemeenschap, de andere keer was het haar dochter. Bij de kennismaking met de tolk werd kort het onderzoek voorgesteld en wat de bedoeling was van het interview.

5.2.2 Na terugkeer

Om het proces van de terugkeer beter te kunnen volgen werd een aantal maanden na terugkeer een tweede interview afgenomen, zodat de verwachtingen van de terugkeerders opnieuw bevestigd en getoetst konden worden aan de realiteit (Black et al, 2004). Ook werden Mongolen geïnterviewd die al ruimere tijd teruggekeerd waren, maar niet geïnterviewd waren voor hun terugkeer. Zo werd een vollediger beeld verkregen van het migratieproces en de embeddedness van de terugkeerders. Volgens Black et al (2004) kan ten vroegste één jaar na terugkeer gekeken worden of een remigratie al dan niet duurzaam is. In de meeste gevallen was de periode van één jaar niet verstreken (n=13/18). Het onderzoek spitst zich dus vooral toe op het 'proces' van de remigratie.

De terugkeerders werden geselecteerd door Caritas België in samenspraak met Caritas Mongolië en gecontacteerd door Caritas Mongolië. Er werd gewerkt met purposive

sampling, de participanten moesten vanuit België met behulp van het REAB-programma teruggekeerd zijn (Neumann, 2006). Er werd gekeken of het voorgaande contact goed was verlopen en of de participant nog niet eerder bevraagd was. Uiteindelijk werden in Mongolië meer participanten gecontacteerd dan met Caritas België was afgesproken, dit kwam door de onbereikbaarheid of non-respons van een aantal geselecteerde participanten (n=10). De selectie van extra participanten door Caritas Mongolië gebeurde op basis van beschikbaarheid en de mogelijkheid van de participant om zich naar het centrum van Caritas Mongolië te begeven.

Opnieuw werd gebruik gemaakt van semi-gestructureerde interviews¹⁰ (cfr. 2.2.1). In het onderdeel 'after return' werd vooral de focus gelegd op het vergelijken van de verwachtingen, die terugkeerders hadden voor hun terugkeer, met de realiteit. Bij twee vragen in het interview werd gebruik gemaakt van een extra blad met een quotatieschaal van zeer slecht (1) tot zeer goed (5). Deze quotaties werden beperkt tot twee vragen, over de visie van de terugkeerder op zijn eigen leven en de visie van de terugkeerder op de algemene situatie in Mongolië. Door dit beperkt gebruik werd de focus op de ervaringen van terugkeerders behouden.

Vóór het interview werd de informatie en het eventuele vorige interview van de terugkeerder overlopen. Verder werd hetzelfde proces gevolgd als beschreven in de dataverzameling voor terugkeer (II.5.2.1).

Voor de interviews ná terugkeer tolkte de sociaal medewerkster van Caritas (n=13). Zij vertaalde van het Mongools naar het Engels. Eén interview vond plaats over de telefoon met een andere medewerkster van Caritas als tolk. Drie interviews vonden plaats in het Engels zonder de tolk en één interview in het Nederlands.

Na een interview werd vaak nagepraat met de tolk. Haar bedenkingen en ook de informele gesprekken met andere medewerkers van Caritas gaven een extra dimensie aan de visie op terugkeermigratie en de context van het Mongoolse dagelijkse leven in deze studie. Ook de

¹⁰ Zie bijlage III

meer persoonlijke contacten met terugkeerders in hun professionele en familiale omgeving droegen hiertoe bij. Deze bevindingen werden verwerkt in *fieldnotes* en mee opgenomen in de data.

5.3 Data-analyse

Het is van groot belang bij kwalitatief onderzoek dat de analyse nauwkeurig beschreven wordt, zodat de weg naar het maken van de conclusies transparant is (Howitt, 2007). Thematische analyse is de studie van wat gezegd is volgens bepaalde thema's (Howitt, 2007). Deze analyse begint met een transcriptie van de data, vervolgens worden deze gecodeerd en tot slot geanalyseerd.

5.3.1 Transcriptie

In dit onderzoek werden de opgenomen interviews uitgetypt met het oog op verdere analyse. Het is noodzakelijk werk dat bijdraagt aan de kwaliteitscriteria, op die manier raakt men vertrouwd met de data en worden de eerste verbanden gelegd (Howitt, 2007).

5.3.2 Codering

Eenmaal alle interviews uitgetypt waren, werden ze geïmporteerd in Nvivo. Nvivo is een softwareprogramma dat structuur brengt in complexe data (Mortelmans, 2011). Aan de hand van de literatuurstudie en eerdere ervaringen met de data werd een eerste boomstructuur van de thema's opgesteld. Deze boomstructuur werd getest op een interview voor en een interview na terugkeer. Aanpassingen werden gedaan en de rest van de interviews werd gecodeerd volgens deze aangepaste structuur¹¹. Er werd nooit met meer dan 6 nodes¹² gewerkt om zo het overzicht te behouden en zeker volledig te coderen (Chaitin, Linstroth & Hiller, 2009). De data-eenheden met dezelfde nodes werden samengebracht en vervolgens werden deze verder gecodeerd. Dit gebeurde door open codering, de data werden overlopen en van hieruit werd vertrokken om tot overlappende thema's te komen (Mortelmans, 2007).

¹¹ Zie bijlage IV

¹² Dit is de benaming die Nvivo gebruikt voor de verschillende codes. Maar een node wordt ruimer gezien dan een code, het is een container voor informatie. Een code valt daar dus onder, maar ook de relaties tussen de verschillende codes vallen hieronder (Mortelmans, 2011).

5.3.3 Analyse

Tot slot werden er linken gelegd tussen de data-eenheden onder dezelfde nodes en werden verschillende nodes tegenover elkaar geplaatst aan de hand van zelf opgestelde tabellen. Op basis hiervan werden conclusies getrokken.

5.4 Kwaliteitscriteria

Zowel bij kwalitatief als bij kwantitatief onderzoek wordt uitgegaan van een aantal kwaliteitscriteria zoals de validiteit en de betrouwbaarheid (Hak, 2004).

5.4.1 Validiteit

Bij de validiteit van een onderzoek wordt de vraag gesteld of het onderzoek wel meet wat het beoogt te meten (Mortelmans, 2007). Om dit concreter te kunnen controleren werd dit opgesplitst in de interne en externe validiteit.

De *interne validiteit* meet de overeenkomsten tussen het onderzoek en de realiteit (Mortelmans, 2007). Deze parallellen kan men vergroten op verschillende manieren. Ten eerste werd in dit onderzoek gebruik gemaakt van verschillende soorten bronnen: interviews, fieldnotes, observaties en informele gesprekken met sleutelfiguren. Dit leidt tot datatriangulatie, door de realiteit vanuit verschillende perspectieven te bekijken worden de data en daarmee de resultaten krachtiger (Mortelmans, 2007). Vervolgens is het belangrijk om voldoende diepgang in de data te creëren (Mortelmans, 2007; Howitt, 2010). Door twee maanden te verblijven in Mongolië, waaronder een maand in een gastgezin en een week bij een terugkeerder kreeg ik de kans om de Mongoolse cultuur beter te leren kennen en op die manier mijn data beter te begrijpen. Verder werd bij de analyse ook telkens gezocht naar negatieve bewijzen, zo werd niet blindelings uitgegaan van een theorie (Mortelmans, 2007). Tot slot kunnen *member checks* bijdragen tot een grotere interne validiteit (Mortelmans, 2007). Het controleren van de data door de participanten gebeurde vooral tijdens het interview door middel van parafaseren. De uiteindelijke resultaten zullen niet gecontroleerd worden door de participanten aangezien deze moeilijk te bereiken zijn en de meesten enkel Mongools kunnen lezen. Maar om hieraan voor een deel tegemoet te komen werden de resultaten van de analyse doorgestuurd naar twee medewerkers van Caritas België, mijn

begeleidster en mijn promotor. Op die manier kunnen zij de bevindingen toetsen met hun eigen ervaringen en expertise (Mortelmans, 2007).

De *externe validiteit* wordt omschreven als de generaliseerbaarheid, de mate waarin de conclusies aangewend kunnen worden binnen een andere context (Mortelmans, 2007). Dit is geen doel van dit onderzoek, aangezien de toespitsing op de individuele ervaringen van Mongoolse terugkeerders. De resultaten zijn enkel toepasbaar binnen de context van toepassing in dit onderzoek (IOM, 2011; Vandycke, 2008).

5.4.2 **Betrouwbaarheid**

De betrouwbaarheid bekijkt de mate waarin het onderzoek exact herhaald kan worden, wat binnen kwalitatief onderzoek vaak kritisch bekeken wordt (Hak, 2004; Mortelmans, 2007). Dit onderzoek kadert binnen een snel veranderende sociale context, wat het streven naar betrouwbaarheid moeilijk maakt (Vandycke, 2008). Dit kwaliteitscriterium wordt opgesplitst in de interne betrouwbaarheid en de externe betrouwbaarheid.

De *interne betrouwbaarheid* peilt naar de samenhang tussen de data en de uiteindelijke conclusies die eruit getrokken worden. Om dit te vergroten werden de gegevens meteen op een overzichtelijke manier opgeslagen wat het leggen van linken vergemakkelijkt (Howitt, 2010). Verder hebben triangulatie en het gebruik van citaten een gunstig effect op de interne betrouwbaarheid (Mortelmans, 2007). Tot slot wordt de betrouwbaarheid bevorderd door het gebruik van software voor de analyse, dit zorgt voor meer diepgang en een helderdere kijk op de samenhang (Mortelmans, 2011).

De *externe betrouwbaarheid* meet de mate waarin een andere onderzoeker met hetzelfde onderzoek dezelfde resultaten zou bekomen. Volgens Mortelmans (2007) kan je de externe betrouwbaarheid versterken door aan zelfreflectie te doen. Bij kwalitatief onderzoek ligt de verantwoordelijkheid van de analyse hoofdzakelijk bij de onderzoeker, hij heeft een grote invloed op de resultaten (Alsop, 2002; Christou, 2011; Neuman, 2011). Om dit te matigen werden de resultaten nagelezen door zowel buitenstaanders¹³ als experts¹⁴. Vervolgens is de

¹³ Met buitenstaanders wordt hier bedoeld; personen die geen expertise hebben over migratie

¹⁴ Met experts wordt hier bedoeld; personen die kennis hebben over migratie en het beleid hier rond

methodologische duidelijkheid van groot belang. Om hier transparantie in te creëren werd het proces van de dataverzameling en data-analyse grondig uitgeschreven (Mortelmans, 2011).

6 Resultaten

Om een algemeen beeld te schetsen van de participanten, wordt gestart met hun achtergrondkenmerken. Vervolgens worden de ervaringen in Mongolië voor migratie, de ervaringen in België en de ervaringen in Mongolië na terugkeer besproken. Verder wordt de visie op terugkeer onderzocht en tot slot de ondersteuning van Caritas International bekeken.

6.1 Achtergrondkenmerken

In totaal werden 22 Mongoolse terugkeerders geïnterviewd. In de volgende tabel wordt hun gezinssituatie weergegeven op het moment ze beslisten om terug te keren. Bij de participanten was er geen enkel koppel dat samen terugkeerde met of zonder kinderen. Het ging in alle gevallen om een man of vrouw alleen met of zonder kinderen.

Tabel 1. Gezinssituatie terugkeerders

Gezinssituatie	Man	Vrouw	Totaal
Alleenstaand	5	4	9
Terugkeren met kinderen	1	3	4
Terugkeren met man/vrouw en kinderen	0	0	0
Kinderen nog in Mongolië	0	3	3
Man/vrouw nog in Mongolië	1	1	2
Man/vrouw en kinderen nog in Mongolië	4	0	4
Totaal	11	11	22

De gemiddelde leeftijd van de participanten was 35 jaar, variërend van 21 tot 55 jaar, met een grote concentratie in de leeftijdscategorie [30, 40[(n=12)¹⁵.

¹⁵ Als het totaal van de participanten niet vermeld wordt, wordt hier verwezen naar alle participanten (n=22). Indien dit totaal anders is, zal dit er altijd bij vermeld worden.

6.2 Ervaringen in Mongolië vóór migratie

Een deel van de participanten (n=8) gaf aan dat hun leven vóór migratie goed was. De andere participanten (n=14) vertelden dat het een moeilijk leven was, ze hadden het dan vooral over hun financiële situatie.

Er werden verschillende redenen voor migratie aangegeven. Geld verdienen was één van de meest voorkomende (n=11), velen migreerden met de verwachting in België werk te vinden en op die manier hun economische situatie te verbeteren.

“Enkele jaren in België werken, genoeg geld sparen voor een huis en dan naar Mongolië terugkeren, dat was mijn doel.” (man, 27 jaar)

Verder gaven een aantal participanten aan dat ze om medische redenen naar Europa waren gekomen (n=4), ze hoopten een behandeling te vinden voor hun gezondheidsprobleem. Onder de participanten bevonden zich ook twee studenten, zij wilden hun studies verder zetten in België. Twee participanten gaven aan dat zij de kans kregen om naar Europa te migreren en deze gegrepen hebben. Nog twee andere participanten hadden familie hier in België. Tot slot gaven enkele participanten (n=2) aan dat migreren naar Europa voor hen een vlucht was van hun oude leven.

6.3 Ervaringen in België

Het grootste deel van de participanten (n=15) had nog geen migratie-ervaring voor hun aankomst in België. Eén persoon had haar studies in Duitsland afgerond. Zes anderen verbleven eerst enkele jaren in een ander Europees land voor ze naar België migreerden. Hoewel het verblijf in België voor elke participant anders was, zijn er toch een aantal overlappende ervaringen.

6.3.1 Positieve ervaringen

Belgische maatschappij

Het merendeel van de participanten vond het leven in België goed, termen die gebruikt werden waren ‘good’, ‘nice’, ‘kind’, ‘ok’. Eén persoon haalde aan dat ze van België hield. Er

werden een aantal positieve elementen in België benoemd. Op sociaal vlak was dat de vriendelijkheid en het respect van de mensen (n=6). Een participant haalde aan dat er minder discriminatie was dan in Mongolië, een ander participant had juist meer ervaringen met discriminatie dan in Mongolië. Op economisch vlak waren er meer mogelijkheden (n=5), dit ging dan over het vinden van werk en de verloning. Ook educatief bood België veel kansen, drie participanten gaven aan dat de kinderen en studenten in België goede vooruitzichten hadden. Verder werden nog een aantal elementen genoemd; een rustige omgeving (n=5), het weer (n=2), het transport (n=1), de culturele activiteiten (n=1) en de sociale zekerheid (n=1).

Steun

In Antwerpen is er een actieve Mongoolse gemeenschap. Veel van de participanten (n=18) hadden contact met deze gemeenschap en voelden zich door hen ondersteund. Deze steun was cruciaal. Verder waren er nog drie participanten die niet in Antwerpen woonden, maar toch contacten hadden met ander Mongoolse personen. Veel terugkeerders woonden samen met andere Mongolen (n=15). Op de vraag of ze het zouden aanraden aan andere Mongolen om naar België te migreren kreeg ik vaak een gelijkaardig antwoord;

“It is difficult to say because for me I had a lot of friends. For someone who doesn't know [any other] people it would be difficult.” (vrouw, 29j)

De steun onder Mongoolse migranten uit zich onder andere in het geven van advies over de terugkeerprocedures. De meeste terugkeerders weten waar ze moeten zijn en welke papieren ze mee moeten hebben. Verder werd enkele keren (n=2) aangehaald dat de participant kon gaan werken doordat andere Mongolen voor de kinderen zorgden. Daarnaast hielpen Mongoolse migranten elkaar aan werk. Tot slot werd vaak een dokter uit de gemeenschap opgeroepen wanneer een participant zich niet goed voelde.

Slechts drie van de participanten haalt aan Belgische vrienden te hebben die hen ondersteunden. De anderen hadden vooral een professioneel contact met Belgen.

Zeven participanten vertelden dat ze hulp kregen van een andere organisatie. Dit ging vooral over financiële steun van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (n=6), één persoon had het over een persoon van de dienst vreemdelingenzaken in het stadhuis die haar hielp met haar papieren.

6.3.2 Negatieve ervaringen

Leven zonder papieren

Eén van de moeilijkste zaken die door veel participanten werd aangehaald was het leven zonder papieren. Velen hadden geen asiel aangevraagd of waren afgewezen, maar verbleven nog steeds in België. Dit zorgde voor de nodige spanningen in het dagelijks leven. Drie participanten vertelden dat ze zich hierdoor niet veilig voelden, ze waren constant op hun hoede. Hun leven werd beperkt, het voelde aan alsof ze geen vrijheid hadden en hun leven niet konden uitbouwen in België.

“Normaal ik wil nog een paar jaar werken, want dat is belangrijk voor centjes. Maar spijtig genoeg ik moet gaan, daarom vind ik het een beetje spijtig. Ook een tweede probleem, ik heb geen documenten, hier woonde ik illegaal. Daarom voor mij is het niet prettig geweest om te wonen in België, altijd bang geweest, politiecontrole en zo. En daarom een beetje rustig, naar huis toe gaan en een beetje rusten.” (vrouw, 42 j)

“Belgium is nice. Difficult without paper. Don't go blind to Europe it is not heaven. It is too difficult.” (vrouw, 54 j)

Ook het wachten op de uitslag kwam hier aan bod. Velen hebben jaren gewacht, de onzekerheid en de beperkingen die dit met zich meebrengt waren voor velen een reden om terug te keren.

In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven hoeveel van de participanten wel of geen asiel aangevraagd heeft.

Tabel 2. Asielaanvragen

Asiel aangevraagd	10
-nog aan het wachten	4
-afgewezen	6
-goedgekeurd	0
Geen asiel aangevraagd	9
Verblijf om Medische redenen	3
-goedgekeurd	2
-afgewezen	1
Totaal	22

Taalbarrière

Een andere moeilijkheid was de taalbarrière. Elf van de participanten zag dit als één van de grootste uitdagingen. Participanten die in België toekwamen zonder zich hier verstaanbaar te kunnen maken, voelden zich afhankelijk van anderen. Automatisch kwamen velen in de Mongoolse gemeenschap terecht waar informatie uitgewisseld kon worden in hun moedertaal.

Slechts één van de participanten sprak vloeiend Nederlands, Frans en Engels. Dit was de jongste participant, hij had twee jaar onderwijs gevolgd in de Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers¹⁶ en bleek zeer vlot te zijn in talen. Een andere terugkeerder zei Frans geleerd te hebben, maar was dit na bijna vier jaar in Mongolië verlerd. Als laatste waren er vier participanten die voldoende Engels spraken om het interview zonder tolk af te nemen.

Tewerkstelling

De twee voorgaande moeilijkheden hadden een grote invloed op het vinden van werk. Bij de vraag of de participant een goed leven had in België haalden velen (n= 15) spontaan aan dat het vinden van een goeie job, zeer moeilijk is. Alle participanten die naar België kwamen om te werken, hadden wel werk gevonden. Maar de jobs waren meestal niet volgens hun diploma; schoonmaken, babysitten, werken op de kermis, in de bouw en in de horeca. De meesten haalden aan dat deze jobs niet vast waren en doorgaans niet voltijds. Het was een

¹⁶ OKAN werd opgericht om anderstalige leerlingen te helpen om zich in te passen in het Vlaams onderwijs (Onderwijs Vlaanderen, 2013)

zeer moeilijke opgave om met dit loon henzelf en meestal ook hun familie in Mongolië te onderhouden.

“In Belgium I worked, sometimes I had no work, I had no salary, during 1, 2, 3 weeks. It’s difficult.” (man, 38j)

Heimwee

Tot slot hadden veel van de participanten heimwee. Sommigen misten Mongolië en zijn uitgestrektheid (n=3), maar meestal ging dit over het verlangen om terug bij hun familie te zijn (n=12). Een aantal participanten (n=9) had een gezin met kinderen in Mongolië. Hun afwezigheid, terwijl hun kinderen opgroeiden, viel hen zeer zwaar.

“The most difficult thing is I didn’t know the language. Second I’m far away from my family, I miss my daughter, she was still very young, very small [when I left].” (man, 38j)

6.3.3 Terugkeer

Vrijwilligheid

Voor zestien participanten was de terugkeer volledig vrijwillig. Uit een aantal antwoorden bleek wel dat ze deze beslissing niet genomen zouden hebben moesten de omstandigheden anders geweest zijn.

“Of course it is voluntary, but any other way, I don’t have any [other] choice, because I have an injury on my back and I can’t work here. My family is there, so I can do nothing here.” (man, 31j)

Drie zeiden dat het vrijwillig was, maar vonden het toch niet volledig hun eigen beslissing. Eén van hen had een vriendin die op het punt stond om te bevallen, zij was de week ervoor uitgewezen. Hij wilde op dat moment gewoon bij haar zijn vóór ze zou bevallen. De twee andere personen die hun terugkeer niet geheel vrijwillig zagen, hadden graag wat langer gebleven, moest hun aanvraag niet afgekeurd zijn en moest hun moeder niet zo ziek geweest zijn. Drie van de participanten zeiden dat hun terugkeer niet vrijwillig was.

Redenen voor terugkeer

De tijd die de participanten in België verbleven is zeer uiteenlopend met een minimum van 4 maanden en een maximum van 8 jaar. De gemiddelde verblijfsduur bedraagt 6 jaar, de mediaan 4 jaar.

Er zijn verschillende redenen voor terugkeer. De meest aangehaalde reden was de afwijzing van de asielaanvraag (n=6) of het te lang moeten wachten op de uitslag van de asielaanvraag (n=3). Veel participanten gaven aan dat het leven in België zonder papieren veel te moeilijk was, ze voelden zich nooit veilig. Eén persoon was effectief aangehouden door de politie en kreeg de keuze om vrijwillig terug te keren en financiële steun te krijgen, of naar een gesloten asielcentrum gaan. Drie participanten gaven aan terug te keren omdat het te moeilijk was om werk te vinden en aangezien dit de hoofdreden was van hun komst naar België er niets meer was dat hen tegenhield. Een groot deel (n=8) keerde terug om familiale redenen, bij drie van hen was dit omdat hun moeder ziek was.

Verwachtingen na terugkeer

In de interviews voor terugkeer (n=10) werd gepolst naar de verwachtingen voor hun leven na terugkeer. Alle zeven de geïnterviewden gaven aan dat het gemakkelijk zou zijn om hun familie terug te zien. Twee van de participanten gaven aan dat ze eindelijk op hun gemak zouden zijn, terug in hun thuisland. Twee participanten keken ernaar uit om opnieuw tegen iedereen in hun moedertaal te kunnen spreken. Volgens één van de geïnterviewden zou het leven na terugkeer volledig hetzelfde zijn als voor haar migratie.

“Maybe, something changed, but our live is not so fine, you know, all the stress and much. We have more 30% jobless and poor people, and some people have much money. And always the same, the live is there not so well, you know. And after 2 days, is same like before.” (vrouw, 53 j)

De situatie in Mongolië zou volgens vijf van de zeven participanten verbeterd zijn, vooral economisch. Twee zeiden dat er geen verschil zou zijn met de situatie voor hun migratie.

Drie van de zeven participanten voorzag moeilijkheden in het vinden van werk. Daarmee gepaard voorspelden ze in het begin van hun terugkeer een financieel lastige situatie. Eén

maal werden het inboeten aan luxe en het moeilijke klimaat aan bod gebracht. Tot slot was er slechts één van de participanten die problemen zag in het krijgen van de financiële steun van Caritas Mongolië. Zij had er geen vertrouwen in. Volgens haar verwacht Caritas Mongolië een bewijs van de uitgaven. Uit haar ervaringen worden in Mongolië bijna geen bewijzen gegeven.

6.4 Ervaringen in Mongolië na migratie

Toen de interviews afgenomen werden, waren een heel aantal participanten minder dan zes maanden terug (n=8/18). Drie participanten waren meer dan zes maanden, maar minder dan een jaar terug. De overige waren al meer dan een jaar terug (n=6/18). De tijd die de participanten terug waren lag tussen een maand en drie jaar. Het terugkeren werd door veel participanten op een aantal vlakken gelijkaardig beleefd en toch waren er ook een aantal uiteenlopende ervaringen.

6.4.1 Positieve ervaringen

Terug thuis

De eerste week na terugkeer voelden alle participanten zich verheugd om terug te zijn in hun vertrouwde omgeving en hun familie te zien (n=18/18).

“First week I didn’t feel like that [the difficult things], because I was happy to meet my family. Since now I know what is difficult.” (vrouw, 32 j)

De meeste participanten die na hun terugkeer geïnterviewd werden (n=15/18), voelden zich meteen thuis in Mongolië. Drie participanten misten dit gevoel, twee van hen zagen niet Mongolië, maar België als hun thuisland. Zeven terugkeerders gaven aan dat ze opnieuw zouden migreren, moesten ze de kans krijgen. Vier onder hen zouden opnieuw naar België gaan.

“I always think one day I will be in Belgium I will be 60 it is not problem. Just I want to see Belgium for months for a week. Of course if I was 60 I could not work. Just travelling Just one day, 3 days, a week a month...” (vrouw, 54 j)

Een groot deel van de participanten (n=8/18) gaf aan dat ze Mongolië verkozen boven België om te wonen en dat hun huidig leven, vooral op economisch vlak, beter is ten opzichte van hun leven in Mongolië vóór migratie. Twee anderen verkozen eveneens het Mongoolse leven boven dat in België, maar voor hen had de migratie geen verandering gebracht. Eén participant woonde liever in Mongolië, maar haar leven na migratie was minder goed dan voor haar migratie, dit kwam doordat ze een minder hoge werkpositie had dan voor haar migratie. Vier personen gaven aan dat ze liever in België zouden wonen en dat hun leven nu wel verbeterd is ten opzichte van hun leven voor migratie, vooral op economisch vlak. Nog twee anderen verkozen ook België om in te wonen, maar hun leven in Mongolië was beter voor hun migratie, omwille van sociale redenen. Als laatste was er één participant die België verkoos en die aanhaalde dat zijn leven geen veranderingen had ondergaan door de migratie.

Algemene situatie in Mongolië

Elke participant is het erover eens dat de situatie in Mongolië veranderd is in de tijd dat ze in België verbleven. Gemiddeld gaven de participanten een 3, wat niet goed/niet slecht betekende. Mongolië was verbeterd op economisch, cultureel en communicatief vlak. Aan de andere kant waren er ook negatieve veranderingen, zoals de stijging van de prijzen, de toenemende verkeersdruk, de grootschalige corruptie en de moeilijkheid om werk te vinden.

Aanpassing

Alle participanten, buiten één, voelden zich veilig in Mongolië en vertrouwden hun landgenoten. Het grootste deel van de participanten (n=14/18) kon zich gemakkelijk aanpassen aan het leven in Mongolië. Volgende citaat geeft weer welk gevoel de meeste participanten hadden wanneer ze terug kwamen:

“Do you have the feeling you have to adapt a lot to the live in Mongolia?”

“It’s ok, I’m in Mongolia. [Lachen]” (vrouw, 32 jaar)

Familie en vrienden

Alle participanten hadden familie die hen steunde bij hun terugkeer. Twee van de participanten gaven wel aan dat hun familie niet blij was dat ze teruggekeerd waren, dit had meer te maken met de verloren migratiekans dan het niet welkom zijn.

“I think that my situation is much better than Belgian situation, because I have so much support from my family and if my son got sick, my relatives are ready to help me. Now I’m able to discuss with my brothers and sisters about my situation and get some advice from them.” (vrouw, 27 j)

De meeste participanten (n= 14/18) hadden naar hun gevoel genoeg vrienden in Mongolië. Zij konden voor financiële of emotionele steun bij hen terecht.

“My parents they understand me off course, but not like my friends. My friends, they understand very well how I feel.” (vrouw, 54 j)

Tabel 4 toont in welke mate het contact met hun familie en vrienden al dan niet veranderd was tijdens hun verblijf in het buitenland.

Tabel 3. Contact voor en na migratie met familie en vrienden

contact	familie	vrienden
Beter geworden	6	5
Gelijk gebleven	9	6
Slechter geworden	3	7
Totaal	18	18

Het merendeel van de participanten had nog steeds contact met vrienden of familie die in België woonden (n=10/18). Zij vonden deze contacten belangrijk. Er werd vooral op vriendschappelijk niveau informatie uitgewisseld over hun leven en de situatie in Mongolië en België. Eén participant vertelde dat zijn vrienden ondertussen ook teruggekeerd waren, maar hij had geen behoefte om contact op te nemen met hen. Hij had het gevoel dat zij bij zijn oude leven hoorden, nu was hij bezig een nieuw leven op te bouwen.

“Gewoon, ik wil nieuwe vrienden maken, andere vrienden, weet je. De oudere is ok, goed, nu moet ik het gewoon laten [hen achter mij laten].” (man, 23 jaar)

Gemeenschap

Toen de participanten terug waren in Mongolië, voelden ze zich allemaal op één of andere manier ondersteund door de gemeenschap. Twee personen haalden aan dat velen van hen ook zouden willen migreren, dat het als iets dapper gezien wordt. Personen die migreren keren volgens hen terug met een grotere kennis. Vier andere participanten hadden minder goede ervaringen met de reacties van de gemeenschap op hun terugkeer. Zij ervoeren dat anderen vaak denken dat je rijk bent eenmaal je naar het buitenland bent geweest. De anderen begrepen hun financiële problemen dus niet.

“Soms mensen denken ik heb veel geld. Maar ik heb niets. Dan denken, jij hebt niet goed gewerkt in België, jij doet niets. Dat is zo, Mongolië is zo, iedereen denkt, als je gaat naar het buitenland, die mensen verdienen veel geld, de Mongoolse mensen denken zo. Maar het is niet zo.” (man, 23 jaar)

Individuele veranderingen

Het merendeel van de geïnterviewden na terugkeer (n=15/18) voelden een verschil met de gemeenschap. De meesten hadden iets bijgeleerd of waren veranderd door hun verblijf in het buitenland. Zes vertelden dat ze een bredere kijk hadden op de wereld, ze hadden andere culturen gezien.

“Ik ben wat verdrietig, want mijn situatie is moeilijk. Maar ik ben ook blij, een beetje mijn ogen geopend. Ik heb een andere cultuur gezien, andere mensen. Ik ben blij dat mensen zo leven, dat is een groot verschil, de manier van leven, met Mongolië. En ik ben blij [dat ik] hier gekomen [ben], een beetje ogen open. De wereld gezien.” (man, 35 j)

Heel wat participanten (n=8) vonden dat hun communicatieve vaardigheden verbeterd waren. Ze waren duidelijker in hun afspraken met anderen en sommigen onder hen hadden Nederlands, Frans of Engels geleerd. Vijf participanten merkten dat ze hadden geleerd om zelfstandiger te zijn.

“I learned how to live. Especially in Mongolia parents always support their children [live together with their children]. Children are already adult. Mongolian mothers and father support their children, but I can be more mature.”
(vrouw, 35 jaar)

Tot slot gaven een aantal personen aan dat ze werkgerelateerde vaardigheden hebben bijgeleerd, zoals het werken in de horeca, op een varkensboerderij, in de bouw of algemeen dat ze geleerd hebben om hard te werken.

6.4.2 Negatieve ervaringen

Algemeen welzijn

Slechts de helft van de participanten voelde zich op het moment van het interview gelukkig met zijn leven. Tijdens het interview werd een blad met quotaties voorgelegd en gevraagd welke quotatie ze hun persoonlijke situatie¹⁷ zouden geven. De mediaan hierbij bedroeg 3 (niet goed/niet slecht).

Tabel 4. Quotatie van de persoonlijke situatie

Quotatie	Aantal
1. Zeer slecht	0
2. Slecht	5
3. Niet goed/niet slecht	8
4. Goed	4
5. Zeer goed	1
Totaal	18

Financiële situatie

De grootste moeilijkheid die de meeste participanten spontaan benoemden was hun financiële situatie (n=14/18). Dit ging vooral over hun inkomen (n=9/18) dat onvoldoende was om hun leven uit te bouwen zoals zij voor ogen hadden. Vier participanten haalden

¹⁷ Hieronder viel hun financiële situatie, hun huisvesting, hun gezondheid, hun werk/educatie, hun sociale leven en hun psychosociaal welzijn.

opnieuw de stijging van de prijzen aan, zij hadden dit grote verschil niet verwacht. Ook werden de hoge medische kosten (n=4/18) genoemd.

Tewerkstelling

Een logische link met de financiële moeilijkheden, zijn de werkgerelateerde problemen (n=9/18). Zes participanten waren bezig met het zoeken naar werk, vier van hen waren nog maar enkele maanden terug uit België. Er waren een aantal participanten die wel werk hadden, maar niet volgens hun diploma of niet dezelfde positie konden verwerven als voor hun migratie (n=4/18). Het merendeel van de participanten die werk hadden (n=9/12) waren zelfstandig. Twee van hen zeiden dat de markt veel competitiever geworden was sinds hun vertrek uit Mongolië en het moeilijk was om als kleine zelfstandige te overleven. Als laatste had één persoon werk in een bar in een heel gewelddadige omgeving.

De oudere participanten (n=3) haalden aan dat het voor hen bijna onmogelijk was om werk te vinden. Vanaf 45 jaar wordt een persoon als oud gezien in Mongolië, de vaardigheden die daarmee gepaard gaan, geven geen meerwaarde op de arbeidsmarkt.

“... now I’m 54 years old. Not young. And I think only in Mongolia, in Belgium I saw many old people are working in café in shop, everywhere, here opposite. Old people don’t have a job. It’s so stupid I think. People are old, but if for example I can work, it’s no problem I think.” (vrouw, 54 j)

Huisvesting

De helft van participanten (n=9/18) gaf aan niet tevreden te zijn met de woning waar ze momenteel in verbleven. Een aantal personen woonden in een ger (n=6/18). Vier van hen haalden aan dat ze deze leefsituatie wilden veranderen, dat de leefomstandigheden zeer moeilijk waren. De andere participanten (n=12/18) woonden in een appartement, vijf van hen zeiden dat ze dit wilden verbeteren.

Sociale situatie

Tot slot waren er moeilijkheden op sociaal vlak (n=11/18). Vier van de terugkeerders zei dat de relatie met hun vrienden moeilijk was. Hun vrienden waren veranderd tijdens hun afwezigheid, net zoals de participanten zelf. Of hun leven had stilgestaan, terwijl hun vrienden verder waren gegaan en al samenwoonden of een gezin hadden.

“I was thinking, maybe come back to Mongolia, with my friends. But coming back, [my friends] also changed.” (vrouw, 28 j)

Eén moeder haalde aan dat haar kinderen in die vier jaar dat ze in het buitenland was, zo veranderd waren dat ze heel moeilijk met hen kon communiceren. Dit verbeterde wel naarmate ze meer tijd met hen besteedde.

“First I came back in Mongolia, it was difficult contact with my children, VERY difficult. I couldn’t understand my children and how to communicate, but now it’s going well, so I’m very happy.” (vrouw, 35 j)

6.4.3 Verwachtingen ingelost?

Algemeen kwamen de verwachtingen over de situatie in Mongolië overeen met de realiteit (n=10/14). Twee participanten waren aangenaam verrast, de situatie in Mongolië was beter dan ze verwacht hadden. Twee participanten zeiden het omgekeerde, ze hadden meer verbetering verwacht, maar werden teleurgesteld.

Ook voor hun eigen leven na hun terugkeer was de situatie bij de meesten zoals verwacht (n=9/14). Bij vier participanten was de realiteit slechter dan verwacht. Bij één van hen was het niet gelukt om een positie te bekleden zoals voor haar vertrek, zoals ze gehoopt had. Een andere participant had niet verwacht dat er zoveel nieuwe gebouwen zouden zijn, ze herkende ook niemand meer op straat, haar gemeenschap was volledige veranderd, ze had dit niet voorzien.

Zes personen werden geïnterviewd voor en na hun terugkeer. Hun verwachtingen en de realiteit konden tegenover elkaar geplaatst worden. Bij vier van hen kwamen deze volledig

overeen. Een andere participant had verwacht dat het weerzien met haar kinderen zeer vlot zou verlopen, maar toen ze terug in Mongolië was merkte ze dat haar kinderen enorm veranderd waren en ze elkaar opnieuw moesten leren kennen. Tot slot gaf één van de zes personen, die voor en na terugkeer geïnterviewd waren, aan dat ze niets zou missen uit België en dat haar leven in Mongolië hetzelfde zou zijn als voor haar migratie. Maar uiteindelijk vond ze haar terugkeer zeer moeilijk, ze had zoveel veranderingen niet verwacht en ze miste het comfort van een appartement.

“It’s difficult, communication with people. And also before, I lived in Belgium in apartment, now I’m living in a ger, it’s difficult the living conditions.” (vrouw, 32j)

6.5 Ondersteuning door Caritas

6.5.1 Caritas België

Volgens een medewerkster van Caritas Mongolië zijn de Mongoolse terugkeerders uit België over het algemeen goed voorbereid over wat ze mogen verwachten na hun terugkeer (N. Jamaa, persoonlijke communicatie, augustus 2012). Alle participanten, uitgezonderd één, waren tevreden met de hulp die ze gekregen hadden van Caritas.

“It is good support. It gives hope to everyone. In Belgium it is difficult to find a job. In that time maybe some people want to come back but if there is no support it is difficult, so it is good.” (vrouw, 27 j)

Drie participanten waren tevreden over Caritas, maar konden niet specifiek zeggen welke hulp ze gekregen hadden. Bij verder vragen, gingen ze akkoord dat Caritas hen had geholpen met de reisondersteuning (cfr. 1.5.3.1). Zes anderen gaven spontaan aan dat Caritas hen reisondersteuning had gegeven. Twee anderen haalden de hulp aan in verband met hun businessplan. En als laatste hadden drie participanten het over de hulp bij het contact leggen met Caritas Mongolië.

Bijna alle participanten (n=21) gaven aan dat ze het niet nodig vonden dat Caritas informatie gaf over de situatie in Mongolië. Alle participanten hielden contact met hun familie in

Mongolië. Ze hadden informatie over de situatie in Mongolië uit eerste hand. Wel zei één van deze terugkeerders dat ze zich toch niet genoeg voorbereid voelde op de veranderingen die plaatsgevonden hadden in Mongolië.

6.5.1 Caritas Mongolië

Alle participanten op één uitzondering na, waren tevreden met de steun van Caritas Mongolië. Die ene uitzondering had het gevoel dat het te moeilijk was om het geld te krijgen, zijn twijfel werd bevestigd door een kennis die hem vertelde dat hij had geprobeerd en dat het hem niet gelukt was. Maar iedereen was het er over eens dat de steun van Caritas het gemakkelijker had gemaakt om terug te keren. Zeventien participanten vonden dat er steun nodig was voor terugkeerders, of zoals werd aangehaald; *“Everybody likes money”* (vrouw, 53jaar). Eén participant vond dat er gekeken moest worden naar de financiële status van de terugkeerder en dat de steun daarop gebaseerd moest worden.

Zes participanten hadden geen opmerkingen over de steun en konden niets bedenken om dit te verbeteren. De meesten (n=11/18) vonden de financiële steun niet voldoende en hadden graag meer beginkapitaal gehad om hun zaak op te starten. Hierbij had iemand het idee om een lening aan te kunnen gaan bij Caritas Mongolië. Op die manier had hij de mogelijkheid om zijn zaak op te starten, en kon hij dit terug betalen eenmaal zijn zaak goed draaide. Twee participant vonden dat zij hun geld te laat ontvangen hadden en een andere vond dat ze meer tijd nodig had om het geld op een goede manier te investeren¹⁸. Verder gaven drie participanten aan dat het voor hen een meerwaarde zou zijn moest het contact, ook na het opstarten van de zaak, behouden worden met Caritas Mongolië. Ze hadden graag extra feedback gehad over hoe ze hun zaak verder konden uitbouwen. Eén van hen had de gedachte om met ervaringsdeskundigen te werken, dat het mogelijk zou zijn om met een terugkeerder te praten die sinds zijn terugkeer een succesvolle zaak had uitgebouwd. Als laatste gaf een participant aan dat Caritas Mongolië zou fungeren als link tussen de terugkeerders en mogelijke werkgevers.

¹⁸ Ondertussen werd de maximumtermijn voor de financiële steun verlengd van zes maanden naar twaalf maanden

Negen participanten werd gevraagd of het voor hen een meerwaarde zou zijn om met andere terugkeerders te praten. Slechts één van hen gaf aan dat hij dit niet nodig vond. Vijf van de bevroegde participanten hadden dit al gedaan en zeiden dat dit voor hen een toegevoegde waarde had. De drie overige participanten zouden dit graag doen.

III. DISCUSSIE EN BESLUIT

7 Discussie

In wat volgt worden de deelvragen van dit onderzoek in de mate van het mogelijke beantwoord. De bevindingen van voorgaande analyse worden samengevat en gelinkt aan de besproken literatuur. Er worden verklaringen aangehaald en mogelijke redenen voor deze verklaringen.

7.1 Hoe wordt de terugkeer ervaren?

Na het vele geld en de grote moeite die in de migratie gestoken werden, is het gevoel om terug te keren vaak dubbel (VWV, 2010). De meeste Mongoolse migranten migreren met het doel om hun financiële situatie te verbeteren. Als de terugkeer plaatsvindt voor dit doel bereikt is, is er een gevoel van spijt. Spijt dat ze kansen hebben gemist die hun toekomst ten goede konden komen. Ook al is hun doel niet altijd bereikt, velen geven aan vrijwillig terug te keren, wat bij analyse overeenkwam met een vrije en een geïnformeerde keuze, zoals aangehaald door de IOM (2009).

Om van een optimale vrije keuze te kunnen spreken, is het belangrijk dat terugkeer niet het enige legale alternatief is (van Houte & de Koning, 2008; VWV, 2010). De ervaringen over de vrijheid van keuze konden opgedeeld worden in drie groepen. Bij het merendeel van de participanten werd de keuze om terug te keren naar hun land van herkomst gezien als een volledig vrije keuze. Door anderen werd aangehaald dat de keuze niet volledig vrij was, zij vonden de druk van externe factoren te bepalend. Een laatste groep zag hun terugkeer helemaal niet als vrij, zij hadden het gevoel geen keuze te hebben mede door externe factoren en omdat er geen legale alternatieven waren. Bij deze groep kan dus niet gesproken worden van een optimale vrijwillige terugkeer zoals het vrijwillig terugkeerbeleid in België beoogt.

De vrijheid van keuze wordt beïnvloed door de pull- en pushfactoren (Gmelch, 1980; Black et al, 2004). De belangrijkste pushfactor voor de meeste participanten was de moeilijke

leefsituatie zonder verblijfsdocumenten en de machteloosheid van het wachten op die documenten. De pullfactor die het meest doorweegt is het gemis en de zorg voor familie. Dit sluit aan bij de ruime visie van Black et al (2004), die de pull- en pushfactoren plaatsen binnen de economische, politieke, sociale of persoonlijke dimensie. De belangrijkste pullfactor en de belangrijkste pushfactor vallen respectievelijk onder de sociale dimensie en de persoonlijke dimensie. De niet-economische factoren hadden aldus een grotere invloed op terugkeer dan de economische factoren, dit sluit aan bij de bevindingen van Black et al (2004). Of de pullfactoren dan wel de pushfactoren zwaarder doorwegen bij de beslissing om al dan niet terug te keren, kan hier niet geconcludeerd worden, aangezien negen participanten de moeilijkheden met hun papieren aangaven en acht participanten een familiale oorzaak als hoofdreden voor hun terugkeer.

Hoewel de keuze van terugkeer niet altijd een vrije keuze was, was er wel bijna altijd sprake van een geïnformeerde keuze, mogelijks dankzij de huidige communicatiemogelijkheden en de steun van familie in het land van herkomst. Na terugkeer bleken de verwachtingen van de migranten in de meeste gevallen overeen te komen met de realiteit. De aanpassingen aan het veranderde leven in Mongolië verliepen dan ook zeer vlot. Voor de meesten was het een gevoel van 'thuiskomen'. Dit sluit aan bij wat Gmelch (1980) verstaat onder terugkeermigratie en spreekt de onderzoeken van van Houte (2006) en de IOM (2011) tegen, die aangeven dat terugkeer in vele gevallen aanvoelt als een nieuw migratieproces. Mogelijke redenen hiervoor kunnen de moderne communicatiemiddelen zijn in combinatie met de steun van hun familie tijdens de migratie (Sussman, 2011). Niemand van de participanten verwachtte dat Caritas hen over de situatie in Mongolië zou informeren, aangezien ze zelf gemakkelijk toegang hadden tot up-to-date informatie.

7.2 Hoe wordt de ondersteuning ervaren?

7.2.1 Voor terugkeer

In tegenstelling tot terugkeerders uit sommige andere landen zijn de terugkeerders uit België goed geïnformeerd over de ondersteuning van Caritas Mongolië (Jamaa, N.¹⁹,

¹⁹ Medewerkster Caritas Mongolië

persoonlijke mededeling, augustus 2012). De ondersteuning wordt reeds toegelicht in Caritas België, wat de transparantie bevordert. Dit kan een positieve invloed hebben op de duurzaamheid van de terugkeer (van Houte, 2006). De ondersteuning door Caritas richt zich vooral op het economisch aspect van de terugkeer, er wordt financiële steun gegeven en er is hulp bij het uitwerken van een micro-business.

De omvattende steun van de omgeving zou de reden kunnen zijn waarom terugkeerders niet aangaven extra ondersteuning nodig te hebben van Caritas voor hun terugkeer. Tijdens het verblijf in België was de steun van de omgeving zeer belangrijk. De ondersteuning door hun omgeving is veel breder dan de steun gegeven door Caritas en richt zich op het economisch, sociaal en psychosociaal vlak en hun wisselwerking, dit sluit aan op de visie van goede re-integratieondersteuning (Ter Maat 2002; van Houte & de Koning, 2008; Ruben et al, 2009 ; IOM, 2011). Voor velen bood de Mongoolse gemeenschap deze steun. Door te leven binnen de Mongoolse gemeenschap, werd de identiteit van Mongool voorop geplaatst, dit treedt vaak op bij minderheidsgroepen (Tannenbaum, ,2007). De Mongoolse migranten konden elkaar verstaan op vlak van culturele eigenheid en migratie-ervaringen. Dit gaf een bepaalde mate van belonging (van Houte & de Koning, 2008; Davids & van Houte, 2009; Seynaeve, 2012).

Indien de ondersteuning op sociaal en psychosociaal vlak echter niet opgevangen wordt door de gemeenschap, is het belangrijk hier andere mogelijkheden te voorzien (Ruben et al, 2009). Concreet zouden er door Caritas momenten georganiseerd kunnen worden, waarop terugkeerders elkaar kunnen ontmoeten of zou er reeds contact genomen kunnen worden met Caritas Mongolië om tegemoet te komen aan eventuele vragen van de terugkeerder en een basis voor het vertrouwen te leggen.

7.2.2 Na terugkeer

Na terugkeer is het, net als voor de terugkeer, belangrijk om zowel op economisch vlak, sociaal vlak en psychosociaal vlak ondersteuning te bieden.

De meeste terugkeerders hadden reeds het plan terug te keren, door de re-integratieondersteuning werd dit vergemakkelijkt. Door de financiële steun van Caritas wordt de economische embeddedness gestimuleerd, alle terugkeerders zijn tevreden met deze steun. Ze krijgen de kans om een zaak op te starten, te investeren in een reeds bestaande zaak of een opleiding te volgen en hierdoor hoger aangeschreven te staan op de arbeidsmarkt. De richtlijnen en evenzeer de beperkingen die Caritas stelt in verband met het gebruik van de financiële steun zijn volgens alle participanten zeer goed haalbaar. Brede financiële steun bevordert de zelfstandigheid van de terugkeerder en draagt bij tot een duurzame terugkeer (Davids & van Houte, 2008; IOM, 2011).

Of een terugkeerder op economisch vlak opnieuw embedded raakt in de maatschappij hangt sterk af van het macroniveau van de samenleving (Black et al, 2004). Mongolië zit volop in een groeifase, het economisch klimaat ondergaat daardoor veel en snelle veranderingen (Noorda, 2007). Het kan positief zijn om in deze omstandigheden een nieuwe zaak op te starten, als er voldoende kapitaal is om eventuele tegenslagen op te vangen en niet te moeten toegeven aan de sterke concurrentie. Een aantal participanten gaven aan dat de gegeven financiële steun niet voldoende was, zij hadden zelf geen financiële bronnen waaruit ze konden putten. Bij het berekenen van de financiële steun, zou Caritas Mongolië hier rekening mee kunnen houden. Maar net als Lietaert (2009) aangaf is het moeilijk te achterhalen wanneer de terugkeerder hier al of niet de waarheid over spreekt. De vraag kan gesteld worden of het wenselijk is om de financiële steun zo te verhogen dat terugkeerders zonder veel moeite een zaak kunnen opstarten. Het zou hun zelfstandigheid en actieve betrokkenheid minder stimuleren, wat een mogelijk negatief gevolg zou kunnen hebben op hun proces van embeddedness (IOM, 2004; Davids & van Houte, 2008; IOM, 2011; Reyntjens, 2011).

Bij terugkeerondersteuning is het ook belangrijk oog te hebben voor de sociale ondersteuning en het gebrek eraan eventueel te compenseren. De omgeving speelt een belangrijke rol bij deze ondersteuning (IOM, 2011). De visie van de Mongoolse gemeenschap over migratie en terugkeer is in het algemeen positief, migratie wordt gezien als een dappere beslissing en een leermogelijkheid. Ook de collectivistische levenswijze in Mongolië en het grote belang van familie zorgen ervoor dat Mongoolse terugkeerders vlot kunnen

integreren (Sanduijav, 2008; Hofstede, 2001). Dit in tegenstelling met andere landen waar terugkeerders soms uit de gemeenschap verstoten worden.

Bij terugkeer kan een terugkeerder zich opnieuw opgenomen voelen in de gemeenschap, maar zich toch niet begrepen voelen door die gemeenschap, wat invloed heeft op de psychosociale embeddedness. Door hun migratie zijn ze vaak veranderd (Ter Maat, 2002; Ruben et al, 2009). Een deel van de terugkeerders gaf aan dat ze hier met vrienden over konden praten, maar toch begrepen deze niet ten volle wat hun migratie-ervaringen inhielden. Een eventuele bijeenkomst en contact met andere terugkeerders zou hier nuttig kunnen zijn. Velen gaven aan dat dit voor hen een toegevoegde waarde gaf of zou geven.

7.3 Welke factoren hebben invloed op de psychosociale embeddedness?

De verkregen data toonde aan dat de drie dimensies van embeddedness elkaar sterk beïnvloeden. Het was daarom niet mogelijk om enkel die factoren af te zonderen die een invloed uitoefenen op de psychosociale embeddedness. De hier besproken factoren zijn slechts een selectie van de invloeden. Deze selectie werd gebaseerd op de elementen die het meest naar voor kwamen bij de analyse van de data.

Uit de data bleek dat de terugkeer slechts duurzaam is wanneer een terugkeerder embedded is op alle drie de vlakken van embeddedness, dit heeft op zijn beurt een grote invloed op het al dan niet verder zetten van de migratiecyclus (van Houte, 2006; Black & Gent, 2006). Vele Mongoolse migranten migreren in de eerste plaats om hun economische situatie in Mongolië te verbeteren. Eenmaal in België voelen velen een sociaal tekort, vaak geeft dit de aanleiding tot terugkeer. Na terugkeer werden de sociale en psychosociale embeddedness opnieuw ingevuld, maar bij velen ontbrak de economische embeddedness, net als voor hun migratie. De problemen en oplossingen voor de economische embeddedness situeren zich hier vooral op macroniveau (Noorda, 2007). Dus ondanks dat de meesten aangaven zich opnieuw thuis te voelen en liever in Mongolië woonden dan in

België, zouden zeven van de participanten toch opnieuw migreren omwille van hun economische embeddedness.

Het idee om ooit opnieuw te migreren, komt in vele opzichten overeen met de *'myth of return'*. Migranten die terugkeren naar hun land van herkomst kunnen vasthouden aan het idee om opnieuw te migreren, waarbij hun eerste migratie na verloop van tijd geïdealiseerd wordt (Gmelch, 1980; VWV, 2010). Ondertussen doen er zich kansen voor in het land van herkomst en het idee om opnieuw te migreren wordt achteruitgeschoven. *"Het plan om terug te gaan wordt dus voor velen een mythe"* (VWV, 2010, p.10), in dit opzicht kan gesproken worden van een *'myth of re-immigration'*.

Zowel economische als sociale moeilijkheden in Mongolië kunnen reden geven tot migratie, deze beweegredenen beïnvloeden het verder verloop van de migratie en de vrijwilligheid van terugkeer, wat op zijn beurt de embeddedness kan beïnvloeden (Sussman, 2010; van Houte, 2008; IOM, 2011). De participanten die omwille van economische redenen migreerden, lieten vaak een gezin achter dat financieel ondersteund moest worden. Deze participanten hadden voor ogen om ooit terug te keren en hun leven in Mongolië verder uit te bouwen. Een mogelijk gevolg was dat de meeste participanten niet het doel hadden zich te embedden in de Belgische samenleving. Het is mogelijks daardoor dat hun terugkeer geen moeilijke beslissing was en in de meeste gevallen vrijwillig, al dan niet vroeger dan ze gepland hadden. Participanten die migreerden om sociale redenen, hadden wel tot doel om een nieuw leven op te bouwen in België. De pullfactoren in Mongolië waren niet sterk genoeg om te willen terugkeren. Deze participanten zagen hun terugkeer niet als vrijwillig. De reden voor migratie kan dus de mate van vrijwilligheid van de terugkeer beïnvloeden.

In tegenstelling tot wat onderzoek aangaf, lijkt de vrijwilligheid van de terugkeer geen invloed te hebben op de embeddedness op lange termijn (Sussman, 2010; van Houte, 2008; IOM, 2011). De participanten die aangaven dat hun terugkeer niet geheel of helemaal niet vrijwillig was, vonden het leven in België over het algemeen beter dan het leven in Mongolië. Hierop was één uitzondering, deze participant gaf aan niet vrijwillig teruggekeerd te zijn, maar verkoos het leven in Mongolië boven dat in België. In tegenstelling tot de andere participanten was zij al langer dan één jaar teruggekeerd. Alle participanten die langer dan

één jaar teruggekeerd waren, hadden zich terug aangepast aan het leven in Mongolië en voelden zich daar thuis. Dit kan een bevestiging zijn van de theorie van Black et al(2004) die stellen dat je pas één jaar na terugkeer kan onderzoeken of een remigratie al dan niet duurzaam is en de terugkeer een correcte volgende stap was. Verder onderzoek moet uitwijzen of deze tijdspanne van één jaar ook van invloed is wanneer de terugkeer niet vrijwillig ervaren werd.

In de wisselwerking tussen de drie dimensie van embeddedness, heeft de sociale embeddedness mogelijks een grotere invloed op de psychosociale embeddedness dan de economische embeddedness. Dit viel vooral op tijdens de analyse van de beïnvloedende factoren van de participanten die aangaven zich niet thuis te voelen in Mongolië. Deze participanten hadden allen contact met Belgen tijdens hun migratie en hadden het gevoel sociaal embedded te zijn in België. Bij hun terugkeer vonden er familiale veranderingen plaats of veranderingen die een grote invloed hadden op hun sociale embeddedness. Een mogelijke veronderstelling is dat het contrast tussen hun sociale embeddedness tijdens hun verblijf in België en hun moeilijkere sociale embeddedness na hun terugkeer, invloed hebben op de psychosociale embeddedness en leiden tot een verlies van belonging.

De meeste van de participanten hadden geen moeilijkheden met hun sociale embeddedness bij terugkeer, deze terugkeerders konden zich in het algemeen gemakkelijk terug aanpassen aan het leven in Mongolië. Ze verkozen allemaal het leven in Mongolië boven dat in België. Hierop was er één uitzondering, deze terugkeerder had heel wat familiale problemen tijdens en na zijn terugkeer. Een mogelijke interpretatie kan zijn dat personen met een stevige basis in Mongolië, dit opnieuw kunnen benutten bij hun terugkeer en zich gemakkelijk kunnen aanpassen. Aan de andere kant kunnen zware sociale problemen deze aanpassing bemoeilijken en de psychosociale embeddedness bemoeilijken. Wat opnieuw de grote invloed van de sociale embeddedness op de psychosociale embeddedness aantoont.

7.4 In welke mate veranderden de belonging en identiteit?

Door migratie-ervaringen kan de belonging grote veranderingen ondervinden, bij de meeste participanten verliep de invulling van dit dynamisch concept zonder moeilijkheden (Yuval-Davis, 2006; Chaitin et al, 2009). Een mogelijke visie hierop is dat de reconstructie van het concept belonging zeer snel plaatsvindt, zodanig dat de eerste discrepanties tussen hun verwachtingen en de realiteit overstemd worden door de vreugde om terug bij hun familie te zijn. Eenmaal het leven terug op zijn plaats valt, heeft de terugkeerder al invulling gegeven aan zijn belonging. Een andere mogelijkheid is dat de terugkeerders zo goed op de hoogte waren van de gebeurtenissen in Mongolië, dat er geen discrepanties waren. De terugkeer voelde meteen aan als terug thuis komen, zoals Gmelch (1980) aanhaalt, maar in tegenstelling tot ander onderzoek (van Houte, 2006; Ruben et al, 2009).

Niet alleen de belonging, maar ook de identiteit van de terugkeerders kan veranderen, dit leidt tot een hybride identiteit. Of een hybride identiteit al dan niet een voordeel is na terugkeer hangt niet enkel af van de aanvaarding van de gemeenschap, maar ook van de visie van de gemeenschap op migratie. De meeste participanten voelden zich ondersteund en aanvaard door de gemeenschap, wat bijdraagt tot het kunnen aanwenden van de geleerde vaardigheden (van Houte & de Koning, 2008; Davids & van Houte, 2009; Seynaeve, 2012). Maar toch voelden ze zich vaak niet begrepen. Dit kan het gevolg zijn van de percepties van de gemeenschap rond migratie en terugkeer. Mensen rond hen hebben vaak een verkeerd beeld van het leven van een migrant in Europa. Wanneer iemand terugkeert botsen deze ideeën met de ervaringen van de terugkeerder. Door deze misvattingen zagen de participanten hun hybride identiteit niet altijd als een voordeel en werden de geleerde vaardigheden niet altijd aangewend (Ghorashi, 2003). Het land van herkomst benut op die manier niet ten volle de voordelen die migratie kan bieden. Het zou dus een meerwaarde zijn, zowel op individueel als op maatschappelijk vlak, om de percepties van de gemeenschap over migratie en terugkeer te onderzoeken en stappen te ondernemen om deze overeen te laten komen met de realiteit.

8 Besluit

8.1 Conclusie

Bijna alle participanten gaven aan dat ze hun terugkeer als vrijwillig zagen, hun ervaringen kwamen overeen met een vrije en geïnformeerde keuze zoals beschreven door de IOM (2011). Iedereen vond zijn keuze een *geïnformeerde keuze*, mogelijks dankzij de huidige communicatiemogelijkheden en de steun van familie in het land van herkomst. Enkele participanten gaven aan dat het slechts mogelijk is om van een *vrije keuze* te spreken als er andere legale alternatieven zijn. De vrijheid van keuze wordt beïnvloed door de pull- en pushfactoren (Gmelch, 1980; Black et al, 2004). De belangrijkste pushfactor voor de meeste participanten was de moeilijke leefsituatie zonder verblijfsdocumenten en de machteloosheid bij het wachten op die documenten, gesitueerd in de persoonlijke dimensie. De pullfactor die het meest doorweegt is het gemis en de zorg voor familie, de sociale dimensie. De niet-economische factoren wegen dus zwaarder door bij de keuze om terug te keren. In het algemeen bleek terugkeer voor de meeste participanten de juiste volgende stap in hun migratieproces te zijn en voelde dit aan als thuiskomen.

Of de terugkeer duurzaam is op individueel niveau hangt af van de mate waarin de terugkeerder embedded is op economisch, sociaal en psychosociaal vlak (van Houte, 2006). Op lange termijn lijkt de vrijwilligheid van de terugkeer hier geen invloed op te hebben. Om de embeddedness van terugkeerders te bevorderen, is het belangrijk om zowel voor als na terugkeer passende steun te voorzien die rekening houdt met de drie dimensies van de embeddedness en hun wisselwerking (Ter Maat 2002; van Houte & de Koning, 2008; Ruben et al; IOM, 2011). Deze ondersteuning werd vooral opgevangen door de omgeving van de terugkeerder. In het gastland was dit de Mongoolse gemeenschap, in het land van herkomst gebeurde dit door de familie van de terugkeerder. De steun van Caritas International situeert zich voornamelijk op economisch vlak. Deze steun wordt als een welkome hulp gezien en maakt de terugkeer makkelijker, maar heeft slechts in mindere mate invloed op de embeddedness van de terugkeerders. Indien de ondersteuning op sociaal en psychosociaal vlak niet opgevangen wordt door de gemeenschap, is het belangrijk hier andere mogelijkheden te voorzien (Ruben et al, 2009). Participanten gaven concrete suggesties om hun embeddedness te ondersteunen: Caritas International zou een bijeenkomst kunnen

organiseren met andere terugkeerders, zowel in België als in Mongolië. Op die manier kunnen terugkeerders zich beter voorbereiden en voelen ze zich meer gesteund.

De drie dimensies van embeddedness staan niet los van elkaar, maar bevinden zich in een constante wisselwerking (van Houte & de Koning, 2008; Ruben et al, 2009). De sociale embeddedness heeft daarbij een grotere invloed op de psychosociale embeddedness dan de economische embeddedness.

In het algemeen ondervindt de psychosociale embeddedness grote veranderingen door de migratie-ervaringen. Vaardigheden werden ontwikkeld of verdiept tijdens hun migratie waardoor een hybride identiteit ontstond. Toch konden de terugkeerders hun geleerde vaardigheden niet aanwenden in het land van herkomst. Ondanks dat velen zich ondersteund en aanvaard voelden door de gemeenschap, voelden ze zich niet altijd begrepen. De visie van de gemeenschap op migratie en terugkeer kwam meestal niet overeen met de ervaringen van de participanten. Mogelijks was dit de reden waarom velen hun hybride identiteit niet als een voordeel zagen. Het zou dus een meerwaarde zijn, zowel op de embeddedness van de terugkeerder als op maatschappelijk vlak, om de percepties van de gemeenschap over migratie en terugkeer te onderzoeken en stappen te ondernemen om deze te laten aansluiten met de realiteit. Dit draagt bij tot de positieve mogelijkheden die uit de migratie kunnen voortkomen (Vertovec, 2007; Demol, 2011; IOM, 2011).

De mate van embeddedness heeft een grote invloed op het al dan niet verder zetten van de migratiecyclus. Zo zouden een aantal participanten opnieuw migreren, moesten ze hier de kans toe krijgen. Misschien laten ze deze gedachte los en na verloop van tijd idealiseren ze de eerdere migratie-ervaringen. Het plan om opnieuw te migreren kan dus een mythe worden. In deze masterproef wordt dit de 'myth of re-immigration' genoemd. Deze gedachte om opnieuw te migreren is een volgende stap in een steeds verdergaande migratiecyclus. Dit proces van beweging is niet nieuw en niet eindig.

8.2 Sterktes en zwaktes van het onderzoek

Een belangrijk nadeel binnen dit onderzoek waren de verschillen tussen de Mongoolse en Belgische normen en waarden. Factoren die in Mongolië gezien werden als positief, zoals het delen van een kamer met meerdere familieleden, werden in België eerder gezien als negatief. Tijdens de analyse van de data werd hier zo veel mogelijk rekening mee gehouden. Deze beperking werd deels gecompenseerd door mijn langdurig verblijf in Mongolië. Ook de samenwerking met de Mongoolse tolk kwam hierin tegemoet, aangezien Erez en Earley (1993, geciteerd in Bhagat, 1995, p.540) bevestigen dat culturele aspecten vanuit verschillende perspectieven belicht worden door het werken met multiculturele teams.

Aansluitend bij de culturele verschillen, was het taalverschil. Hierdoor vonden de meeste interviews plaats met een tolk, er was dus geen rechtstreekse communicatie. Zo gingen heel wat nuances in de antwoorden verloren (Pharos, 2013). Uit noodzaak werd bij een aantal interviews vóór terugkeer gebruik gemaakt van een kennis van de participant als tolk. Dit wordt afgeraden aangezien de kennis vaak in de plaats van de participant antwoordt (Derluyn et al, 2008; Pharos, 2013). Wanneer dit gebeurde werd de vraag opnieuw gesteld of werd verduidelijking gevraagd. Tegenover de nadelen van een tolk stond het voordeel dat de participanten in hun eigen taal hun ervaringen konden verwoorden. Ook was één van de tolken, die sociaal assistente was, zeer vaardig in het omgaan met de participanten, ze voelde de onderliggende gevoelens en had reeds ervaring met het bevragen van moeilijke onderwerpen. Plysier (2003) haalt aan dat tolken van dezelfde etniciteit en met een groot empathisch vermogen het vertrouwen van de geïnterviewde bevorderen. Wat nog eens versterkt werd doordat de interviews afgenomen werden door een student (Mortelmans, 2007). Maar aan de andere kant maakte de tolk deel uit van Caritas Mongolië, wat het uitten van hun mening over de hulp van Caritas kon beïnvloeden.

Het vertrouwen tussen de participanten en de interviewer was duidelijk veel groter bij de participanten die voor en na hun terugkeer geïnterviewd werden. Dit had ook een positief effect op de diepgang van het interview. Door de beperkte terugkeerders die voor en na hun terugkeer geïnterviewd werden in vergelijking met de totale respondentengroep kan dit deels als een zwakte gezien worden. Dit sterker vertrouwen was wederzijds en mijn contact met de participanten die ik reeds in België geïnterviewd had, was beter dan met de andere

participanten. Dit bracht het gevaar mee dat hun antwoorden ook meer in rekening gebracht werden. Om deze zwakte te compenseren was het nodig om vaak te reflecteren op mijn impact als onderzoeker en zeer bewust te zijn van mijn positie binnen dit onderzoek.

8.3 Suggesties voor verder onderzoek

Na het schrijven van deze masterproef blijven nog een aantal vragen hangen, deze kunnen de basis vormen voor verder onderzoek. Eén van deze vragen heeft betrekking op de theorie van Sussman (2010), die stelt dat men pas van een duurzame terugkeer kan spreken wanneer de remigrant minimum één jaar terug is. In dit onderzoek bleek dit ook het geval wanneer de terugkeer niet als vrijwillig werd ervaren. Maar aangezien het beperkte aantal participanten dat langer dan één jaar terug was, is het nodig hier nog verder onderzoek naar te verrichten vooraleer dit met zekerheid gesteld kan worden. Dit sluit meteen aan bij de meerwaarde die het zou geven om dezelfde participanten uit dit onderzoek die minder dan één jaar terug waren, opnieuw te interviewen over minimum één jaar. Dit zou een vollediger beeld geven over de duurzaamheid van hun terugkeer en de beïnvloedende factoren. Op die manier kan getoetst worden of deze terugkeerders reeds opnieuw gemigreerd zijn, nog steeds concreet denken om opnieuw te migreren als ze hier de kans toe krijgen of dat hier sprake is van de *'myth of re-immigration'*. Verder kan het een meerwaarde geven om de visies van de Mongoolse bevolking op migratie en terugkeer te bevragen en dit als basis te gebruiken om hun visies samen te brengen met de realiteit van migratie en terugkeer, zodat terugkeerders zich meer begrepen voelen bij terugkomst. Dit zou kunnen bijdragen tot het aanwenden van hun geleerde vaardigheden en het bevorderen van de mogelijke positieve effecten van migratie (Vertovec, 2007; Demol, 2011; IOM, 2011). Tot slot zou het nuttig zijn de bevindingen en suggesties van deze masterproef te onderzoeken in de andere landen waar Caritas International terugkeerders ondersteunt.

Referentielijst

- Adams, M. (2003). The reflexive self and culture: a critique. *British Journal of Sociology*, vol.54, no.2, pp.221-238.
- Alsop, C. (2002). Home and Away: Self-Reflexive Auto-/Ethnography. Geraadpleegd op 8 februari, 2013, via <http://www.qualitative-research.net/>
- Aramand, M. (2011). Women entrepreneurship in Mongolia: the role of culture on entrepreneurial motivation. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, vol.32, no.1, pp.68-82.
- Arowolo, O. (2000). Return Migration and the Problem of Reintegration. *International Migration*, vol.38, no.5, pp. 60-82.
- Black, R., & Gent, S. (2006). Sustainable return in Post-conflict Contexts. *International Migration*, vol.44, no.3, pp.15-38.
- Black, R., Koser, K., & Munk, K. (2004). *Understanding voluntary return*. Geraadpleegd op 22 april, 2012, via <http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/rdsolr5004.pdf>
- Bogdan, R. B. (2007). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. Harlow: Pearson Education.
- Bulag, U. E. (2002). *The Mongols at China's Edge: History and the politics of national unity*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Caritas International. (2009). *Return and Reintegration*. Geraadpleegd 23 februari, 2013, via <http://www.reintegrationcaritas.be/nl/where-we-work/asia/mongolia.html>
- Celik, G., & Notten, T. (2012). De uittocht uit Nederland of breincirculatie: push- en pull-factoren van remigratie onder hoogopgeleide Turkse Nederlanders. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, vol.21, no.1, pp.37-58.
- Chaitin, J., Linstroth, J., & Hiller, P. (2009). Ethnicity and Belonging: An Overview of a Study of Cuban, Haitian and Guatemalan Immigrants to Florida. *Forum: Qualitative Social Research*. Geraadpleegd 5 maart, 2013, via <http://www.qualitative-research.net/>
-

- Christou, A. (2011). Narrating lives in (e)motion: Embodiment, belongingness and displacement in diasporic spaces of home and return. *Emotion, Space and Society*, vol.4, pp.249-257.
- Commers, R., & Blommaert, J. (2001). *Het Belgisch asielbeleid: Kritische perspectieven*. Berchem-Antwerpen: EPO.
- Cordell, D., Gregory, J., & Piché, V. (1996). *Hoe and Wage: A social History of a circular Migration System in West Africa*. Boulder: Westview Press.
- Davids, T., & van Houte, M. (2008). Development and Return Migration: from policy panacea to migrant perspective sustainability. *Third World Quarterly*, vol.29, no.7, pp.1411-1429.
- De Redactie (2012). *Mongolië stormt voorwaarts dankzij grondstoffen*. Geraadpleegd op 6 april, 2013, via <http://www.theasset.nl/10089/getpdf.aspx?showtitle=True&thumbnail=False&creationdate=True&publicationdate=False&author=True>
- Demol, C. (2011). Migratie: een wereldwijd fenomeen, lokale integratie. *Dimensie 3: Het magazine van de Belgische ontwikkelingssamenwerking*, februari-maart 2011, pp.4-6.
- Derluyn, I., Broekaert, E., & Schuyten, G. (2008). Emotional and behavioural problems in migrant adolescents in Belgium. *European Child & Adolescent Psychiatry*, vol.17, no.1, pp.54-62.
- Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking. (2011). We zijn allemaal migranten. *Dimensie 3: het magazine van de Belgische ontwikkelingssamenwerking*, februari-maart, 2011, p. 3.
- Douglas, T. K., Griskevicius, V., Neuberg, S.L., & Schaller, M. (2010). Renovating the Pyramid of Needs : Contemporary Extensions Built Upon Ancient Foundations. *Perspectives on Psychological Science*, vol.5, no.3, pp.292-314.
- Erez, M., & Earley, P. (1993). *Culture, Self-Identity and Work*. New York: Oxford University Press.
-

- Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoeker (2011a). *Terugkeren: Reïntegratiesteun*. Geraadpleegd op 4 april, 2013, via <http://www.fedasil.be/nl/return/reintegration>
- Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (2011b). *Vrijwillige Terugkeer*. Geraadpleegd op 6 mei, 2013, via <http://www.fedasil.be/return/attachment/i/22217>
- Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers. (2012). *Vrijwillig terugkeerprogramma: Re-integratiesteun*. Geraadpleegd op 10 mei, 2013, via <http://www.fedasil.be/return/attachment/i/22217>
- Federal Office for Migration. (2011). *Federal Office for Migration*. Geraadpleegd op 17 maart, 2012, via <http://www.bfm.admin.ch/bfm/en/home/themen/rueckkehr/rueckkehrfoerderung.html>
- Ghorashi, H. (2003). Iraanse vrouwen, transnationaal of nationaal? Een (de)territoriale benadering van 'thuis' in Nederland en de Verenigde Staten. *Migrantenstudies*, vol.3, pp.140-156.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual Review of Anthropology*, vol.9, pp.135-159.
- Hak, T. (2004). Methodologie van kwalitatief onderzoek: Waarnemingsmethoden in kwalitatief onderzoek. *Huisarts en Wetenschap*, vol.47, no.11, pp.502-508.
- Hall, S. (1991). Ethnicity: Identity and Difference. *Radical America*, vol.23, no.4, pp.9-20.
- Hammond, L. (1999). Examining the discourse of repatriation: towards a more proactive theory of return migration. In R. Black & K. Koser (red.), *The End of the Refugee Cycle? Refugee Repatriation & Reconstruction* (pp. 227 – 244). Oxford: Berghahn.
- Hayton, J., George, G., & Zahra, S. (2002). National Culture and Entrepreneurship: a review of behaviour research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, vol.26, no.4, pp.33-52.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Howitt, D. (2010). *Introduction to Qualitative Methods in Psychology*. US: Pearson Education.
-

- International Organization for Migration. (2004). *Voluntary Assisted Return and Reintegration Programme (VARRP), Reintegration Self-Evaluation Results*. London: International Organization for Migration.
- International Organization for Migration. (2009, September). *Returning today to build tomorrow*. Brussel: International Organization for Migration.
- International Organization for Migration. (2011). *World Migration Report 2011: communicating effectively about migration*. Geneva: International Organization for Migration.
- International Organization for Migration. (2012). *Over Reab*. Geraadpleegd op 26 april, 2012, via <http://avrr.belgium.iom.int/nl/over-reab/statistieken/chart/list.html?chart=country&doChart=Tonen>
- Kontuly, T., Smith, K., & Heaton, T. (1995). Culture as a Determinant of Reasons for Migration. *The Social Science Journal*, vol.32, no.2, pp.179-193.
- Kruispunt Migratie-Integratie. (2012). *Asiel en subsidiaire bescherming: Onderzoeksfases bij het CGVS*. Geraadpleegd op 22 mei, 2012, via <http://www.kruispuntmi.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=248>
- Levitt, P. (2004). *Migration Fundamentals: Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country*. Geraadpleegd op 18 april, 2013, via <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=261>
- Lietaert, I. (2009). *Onderzoek naar de beleving van vrijwillige terugkeer naar Nepal*. Gent, België: Universiteit Gent.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Mortelmans, D. (2011). *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Leuven/Den Haag: acco.
- Neuman, W. (2011). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn & Bacon.
- Newman, J. (2003). *Narrating Displacement: Oral Histories of Sri Lankan Woman*. University of Oxford Refugees Studies Centre, Working Paper 15.
-

- Noorda, R. (2007). *Transit Mongolië: steppenland in verandering*. Rotterdam: Asoka.
- Onderwijs Vlaanderen. (2013). *Onthaalonderwijs Anderstalige Nieuwkomers (OKAN)*. Geraadpleegd op 2 mei, 2013 via <http://www.ond.vlaanderen.be/wetwijs/thema.asp?id=92>
- Oyu Tolgoi LLC. (2013). *Welcome*. Geraadpleegd 8 mei, 2013 via <http://ot.mn/en>
- Perruchoud, R. (2004). *Return Migration: Observations on the Mandate and Activities of IOM*. Genève: International Organization of Migration.
- Pharos. (2013). *Wanneer laten tolken*. Geraadpleegd 9 mei, 2013, via http://www.pharos.nl/documents/doc/webshop/pharos_tolkenfolder_pv.pdf
- Plysier, S. (2003). *Kinderen met een tweede huis. Onthaal van kinderen op de vlucht*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Reyntjens, P. (2011). Wil je terugkeren naar je land? Het vrijwillige terugkeerprogramma kan je daarbij helpen. België: International Organization for Migration.
- Roberts, A.B., Oyun, C., Batnasan, E., & Laing, L. (2005). Exploring the social and cultural context of sexual health for young people in Mongolia: implications for health promotion. *Social Science & Medicine*, vol.60, pp.1487-1498.
- Rosenthal, G., & Köttig, M. (2009). Migration and Questions of Belonging. Migrants in Germany and Florida. *Forum: Qualitative Social Research*. Geraadpleegd op 30 april, 2013, via <http://www.qualitative-research.net/>.
- Ruben, R., van Houte, M., & Davids, T. (2009). What determines the embeddedness of Forced-Return Migrants? Rethinking the role of pre- and post-return assistance. *International Migration Review*, vol.43, no.4, pp.908-937.
- Sanduijav, T. (2008). *Cross Cultural Aspects of Advertising-Cultural Analysis of Mongolian and Chinese Web Sites*. Geraadpleegd op 9 mei, 2013, via http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/7302/sanduijav_2008_op.pdf?sequence=3
- Schostak, J. (2006). *Interviewing and Representation in Qualitative Research*. Glasgow: Open University Press.
-

- Seynaeve, B. (2012). Kind van twee culturen. *Psychologies Magazine*, december 2012, pp.72-75.
- Sussman, N. (2011). return migration and identity: global phenomenon. *International Journal of Intercultural Relations*, vol.35, pp.135-137.
- Tabor, A.T. & Milfont, T.L. (2011). Migration change model: exploring the process of migration on a psychological level. *International Journal Relations*, vol.35, pp.818-832.
- Tannenbaum, M. (2007). Back and Forth: Immigrants' Stories of Migration and Return. *International Migration*, vol.45, no.5, pp.147-175.
- Ter Maat, I. (2002). *Ik ben een boom, met wortels in Chili, en takken en vruchten in Nederland*. Nijmegen: Vrouwen Alliantie Mediaproducties.
- The economist (2012). *Booming Mongolia: Mine, all mine*. Geraadpleegd op 30 april, 2013, via <http://www.economist.com/node/21543113>
- Ullah, A. (2004). Bright City Lights and Slums of Dhaka city: Determinants of rural-urban migration in Bangladesh. *Migration Letters*, vol.1, no.1, pp.26-41.
- Van Dale. (2012, mei 23). *Van Dale Online: Opzoeken*. Geraadpleegd op 17 april, 2012, via <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=vrijwillig&lang=nn>
- van Houte, M. (2006). *Remigratie naar Bosnië-Herzegovina, een duurzame ontwikkeling?* Nijmegen: Universiteit Nijmegen.
- van Houte, M., & de Koning, M. (2008). *Toward a better embeddedness? Monitoring assistance to involuntary returning migrants from Western Countries*. Den Haag: Bureau Maatwerk bij Terugkeer.
- Vandycke, F. V. (2008). *Reïntegratieondersteuning: een referentiekader*. Geraadpleegd op 6 maart, 2013, via http://www.vluchtelingenwerk.be/bestanden/publicaties/VWV_Reintegratieondersteuning_Een_Referentiekader.pdf
- Vertovec, S. (2007). *Circular Migration: the way forward in global policy?* Oxford: University of Oxford.
-

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. (2010). *Vrijwillige terugkeer: Moeilijk onderwerp, mogelijke toekomstpiste*. Geraadpleegd 7 januari, 2013, via

<http://www.vluchtelingenwerk.be/bestanden/publicaties/eindrapport-CRI.pdf>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. (2012). *Maak de toekomstpuzzel: toekomst en terugkeer in de begeleiding van asielzoekers*. Brussel: Vluchtelingenwerk Vlaanderen.

Westerink, H. (2012, 10 02). *Beleidsmakers willen meer controle op migratie binnen de EU*.

Geraadpleegd op 19 april, 2013, via <http://www.doorbraak.eu/?p=11326>

Xiong, G. (1997). *The Yellow Pear*. Canada: Arsenal Pulp Press/Burnaby Art Gallery.

Yuval-Davis, N. K. (2006). *The Situated Politics of Belonging*. Londen: Sage.

Zwitserse confederatie. (2013, februari 11). *Federal Office for Migration: Return Migration*.

Geraadpleegd op 24 april, 2013, via

http://www.ejpd.admin.ch/content/ejpd/en/home/themen/migration/ref_rueckkehr/ref_rueckkehrfoerderung.html

Bijlagen

Bijlage I: Re-integratiesteun Fedasil (2012)

Vrijwillige terugkeerprogramma						
		Terugkeer		Reïntegratiesteun		
		Terugkeer	Terugkeerpriem	Reïntegratiefonds	Europees Terugkeerbonds	Kwetsbare groepen
EU(*)		NEE (*)	NEE	NEE	NEE	NEE
Buiten EU	Asielzoekers (**)	JA	JA	JA	JA	JA
	Bevel om grondgebied te verlaten (gedurende eerste jaar)	JA	JA	JA	NEE	JA
	Migranten zonder papieren	JA	JA	NEE	NEE	JA
	geen visum nodig vr Schengengebied (oa Servië, Macedonië, Montenegro, Albanië, Bosnië, Brazilië)	JA	NEE	NEE	NEE	JA

EU(*) uitgezonderd de nieuwe EU-lidstaten (Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slowakije, Tsjechië) die wel recht hebben op een terugkeer

Asielzoekers()** inbegrepen uitgedeede asielzoekers tijdens de eerste 30 dagen nadat ze een "Bevel om het grondgebied te verlaten" hebben ontvangen

Bijlage II: Vragenlijst voor terugkeer

Interview Before Return

1. Introduction

- explain aims and goals of the thesis
- confirm willingness to participate in the interview (informed consent)
- confirm confidentiality and anonymity of the interview
- Ask if willing to be taped (- explain purpose of tape)
- Start with 6

2. Individual characteristics

1. What is your marital Status?
2. Do you have children?
3. What was the highest form of **education** that you received a diploma in? Partner?
4. Do you consider yourself as belonging to a religious or ethnic group?

3. Situation in Mongolia before migration

5. Where did you live (which **city/village**) before you left the country?
 6. Can you tell us something about **your life there**? How was it for you to live in (name city/village)?
 7. Which type of **housing** did you occupy? (House/apartment/other; owned/rented/with family)
 - 7.1. **With whom** did you live together in your household?
 8. Can you describe the **living conditions** of you and your family before you left your country?
 9. What different types of **work experiences** you had in Mongolia?
 10. Did you have **a job** before you left your country of origin? For how long? In which sector?
-

- 10.1. Have you **quit** your job when you migrated?
- 10.2. Was it a **good job** according to you?
- 10.3. Was the income you **earned enough** to maintain your family
- 10.4. Were there **other family members** who are working?
11. What were the main **reasons for you to leave** Mongolia?
 - 11.1. Did you think about it **long time**?
 - 11.2. Did you **discuss it with other** people? What was their advice?
 - 11.3. What was the **most important thing** that convinced you to make the decision to leave?
 - 11.4. What made you doubt about leaving?
12. Did you have certain **goals** in mind that you wanted to achieve with the emigration? Did you make any **plans**?
 - 12.1. If people had the goal to 'obtain asylum': What did you expect of **your chances to get asylum** in Belgium?
13. What did you **expect** from the emigration? At that moment, where did you think you would be living and how did you think your life abroad would look like if the migration would be successful?
14. What did you **think about Europe**, about Belgium before you left? What did you think to find here?
15. **How long did you want to stay abroad**?
 - 15.1. Did you leave with the **plan to return** someday? In what circumstances did you want to return?

4. Migration history

16. **How often** have you left your country to apply for asylum/ to live or work in another country?
 17. Do you have **family members** living in Belgium, living abroad?
-

18. What was your **travelling route**?
19. **With whom** did you go abroad?
20. In total, **how long** did you live abroad?
21. When did you arrive in **Belgium**? How long did you stay there?
22. During your stay in Belgium, did you **go back** to Mongolia?
23. **Why** did you choose **Belgium** to go to?

5. Situation in Belgium

24. **Where** did you **live** in Belgium?
 25. **What** did you do during your stay here in Belgium?
 26. What do you **think or feel** about your stay in **Belgium**? How would you describe your **living conditions**?
 - 26.1. Where these living conditions **good** for you and your family? Where you **satisfied** with the way you and your family were living here?
 - 26.2. What is needed according to you to have a **good life in Belgium**?
 - 26.3. What has the **biggest influence** on having a good life in Belgium do you think?
 27. Did you ever **feel at home in Belgium** or you always felt you most belong to your country of birth?
 - 27.1. What do you **like most** about Belgium or during your stay in Belgium?
 - 27.2. What do you **dislike most** about Belgium or during your stay in Belgium?
 28. Did you **work** in Belgium? Did your partner work? For how long?
 29. Were you able to **save money** in the host country? Were you able to **send money** to your relatives and/or friends in your home country?
 30. Did you follow some kind of **lessons/education**?
-

31. Did you learn **French/Dutch**? Can you express yourself in French/Dutch? Did you sometimes use this language while you were here?
32. Do you have access to **medical care**?
33. Did you have a lot of **social contacts**? Did you have a lot of contact with other people while you were here?
- 33.1. With people of your home country, with other foreigners or with Belgian people? Did you have **Belgian friends**?
34. Did you remain in **contact** (by telephone, mail or internet) with your friends and family in your **home country**?
35. Do you sometimes feel **homesick**? Do you miss your country? **What** do you miss from your country?
- 35.1. Does this influence your opinion about returning?
36. Do you think that **your decision to go abroad** was the right decision?
- 36.1. Would you personally **advise other** (*nationality*) **people** to go abroad?

6. Return

37. **What do you think** about returning to your home country?
38. Do you want to **stay permanently** in your country now?
39. **Why** do you want to return?
- 39.1. Did you think about it **long time**? **When** did start thinking about it?
- 39.2. Did you **discuss it with other** people? What was their advice?
- 39.3. What was the **most important thing** that convinced you to make the decision to return?
- 39.4. What made you doubt about returning?
- 39.5. Why do you return **exactly now**, at this moment?
-

40. Was it your **personal decision** to return or where there some **factors that forced** you to make this decision?
41. Is there anything that might happen in the future that may **change your opinion about return** (you don't leave Belgium or things that happen in Nepal so you return to Belgium)?
42. Do you think that in general people from your community want to return?
43. How do you **prepare** your return? Did **someone help** you or gave advice?
44. How/from whom did you hear about the **REAB-programme**?
- 44.1. What do you **expect** from the **return support**?
- 44.2. You know now what kind of support you will receive once you are back in the country, but **what kind of support would be ideal** for you to restart your life there?
- 44.3. Would you also return if you didn't have the (financial) help of the programme?
- 44.4. Do you think the fact that you will receive **support** and a small budget after return will **make a difference for you**? Will it make returning easier or you think there is no big difference? Why (not)?
- 44.5. You signed a "voluntary return program". Do you personally consider your return as a **voluntary return**?
45. Can you give some **positive and some negative things** about returning?
46. What do you **expect** from your return? **How do you think life will be** for you once you will be back?
- 46.1. Do you return to the **same place** (same village and same house) as you lived before. If not, why?
- 46.2. Can you describe **your plans** after return?
- 46.3. What will be **easy**? What will be **difficult**?
- 46.4. What is the **first goal** you want to realise once you are back?
47. How do you think about **Mongolia/Kosovo** at this moment?
-

48. Do you **look forward** to your return?

49. Are you **optimistic** about the future?

50. Do you want to add something? Are there things you believe that are important but where not mentioned yet in this interviews.

Thanks!

Can we visit you again after return?

Bijlage III: Vragenlijst na terugkeer

Date: .../.../...

Researcher:

Questions after return

This information is confidential and is part of a research carried out by Ghent University in Belgium and Caritas International. This research aims at a better understanding the situation of returnees and tries to reveal factors influencing returnees' current situation. The answers that you will give will not affect your personal situation in a positive or a negative way, and the information that you provide will be treated anonymously. Meaning that we will not use your name and it will not be possible to identify you afterwards. The interview will take about 45 minutes to one hour and questions will be asked about:

- your situation now, after return
- your reintegration project and the reintegration assistance
- your life before migration
- your life in Belgium
- General questions about return

I have a list with specific questions about your situation, about your return but we can talk about all things that you find important or want to talk about. If I ask questions you don't want to answer, just tell me, that is no problem.

1. Situation in Mongolia after Return

First weeks after return

1. Can you **explain what happened** when you returned to Mongolia? *[General open question]*
 - Was it **easy or difficult** during the first weeks?
 - Did you find this first period **stressful**?
 - What was the **biggest difficulty** during the first weeks?
 - Who helped you, what things helped you during this first period?
 2. **How did it feel** for you to return to your country? How did you feel?
-

Situation now*General situation*

3. What do you think about the **general situation** in Mongolia?
4. Did the **general situation** in your country change during the time you were abroad?
 - When **yes** – How did it change? When **no** – why do you think it is the same?
 - Is the general situation in your country **like you expected** it to be (when you were still in Belgium)? Is het **better – same – worse** than expected?
 - Did it feel **'like home'** when you returned?
5. How do you personally evaluate the **quality of your society** when you think about the trust you have in, and the quality of the government, social benefits, public services (health services, transport, education system, pension etc.) of your country in general? *[Explanation + figure: (1) very bad – (2) bad – (3) not good, not bad – (4) good – (5) very good]*
6. Generally speaking, would you say that **most people can be trusted**, or that you can't be too careful in dealing with people?

Personal situation [use card]

7. How is **your personal situation/ the situation of your family** now, after the return? Can you describe your living conditions? *[General open question]*

6.1 Economical

HOUSING

- *[when not:]* In what **type of house** are you living? (own, rented, apartment, living with family ...)
- With **whom** do you **live together** in this house?
- Are you **satisfied** with the house?

INCOME

- Do you **have an income** at the moment?
 - Who do you have to **support with this income**?
-

- Do other family members with whom you are living together [see previous question] have an income?
- Is the income at this moment **sufficient** for you and your family?
- Are you **satisfied** with the income?

JOB

[when people indicated they have a job]:

- Can you describe **what kind of job** you have?
- Are you **satisfied** with this job? Is it a **good job**?
- Was it **easy/difficult to find** a job?
- Does the fact that you **migrated make a difference** for your job? For finding a job? For the way you are doing your work.

[when people indicated they have no job]:

- How come you don't have a job?
- What kind of job would you want to do?
- Does the fact that you **migrated make a difference** for finding a job?

EDUCATION

- Are you following/would you like to follow any kind of **education/schooling** at the moment? Do you have access to it?
- [when applicable] Do your **children** go to school? Do you believe they have access to the education they need?

HEALTH

- How **do you evaluate** your health at the moment?
- Do you have **access** to the health care you need?

6.2 Psycho-social

- **How do you feel** at this moment (good – bad)?
 - How do **the people in your community** react on your return? How do they behave towards you?
-

- What do you think **they think** about your migration and return?
- Do you feel there is a **difference between you and the people of the community**? Did something change during your time abroad?
- Do you feel **safe** here? Is it different than before?
- Do you feel **your home** is here in Mongolia.
- Do you have the feeling the **contact** with family and/or friends **changed** since you returned?

6.3 Social contacts

- How did your **family and friends** react on your return?
 - Do you feel you have **enough social contacts** (with family, friends) since your return?
 - Is the contact with family/friends **different than before**?
 - If you have a problem, who can you/do you ask for help? [material support: money, house, finding a job; emotional support; practical: information, arranging things etc.]
 - Do you still have **family/friends abroad**? When yes, (how) are they supporting you?
 - Do you **still have contact with people abroad**? What do these contacts mean to you? [!!!]
8. [*use card*] If you think about **your personal living condition in general**, in total – where would you place yourself (from very bad – to very good) – Why at that place?
- When do you think people **have a good life in Mongolia**? Is this the same for you?
9. If you **would compare** your situation with **people you know**, your situation is different, better, worse?
- Why?
 - With whom do you compare yourself?
10. If you **would compare** your situation **when you were in Belgium**, your situation is different, better, worse?
11. If you **would compare** your life now **with your life in Mongolia before you migrated**, your situation is different, better, worse?
12. What are the things that are **going good/that are positive** at this moment?
-

13. What are the **biggest difficulties** you are faced with right now?

- **If you could, what would you like to change** first? Do you think it is possible?
- What helps you **coping with/deal with** these difficulties?

14. Is your personal situation **different than you had thought** it would be? Different then you thought when leaving Belgium?

2. Reintegration project – reintegration assistance

15. Can you describe **what kind of assistance** you received after return?

16. Can you describe **how you used** the reintegration budget you received?

- Could you realize **what you had expected** before?
- Could you realize something **realistic** with this budget?
- Did you have the feeling you have **time enough** to realise the project?
- Were you **prepared enough**, were you capable to realize your plan? Looking back, should you have been better prepared before returning?
- Could you realize something that is really **useful** for you?

17. Did you **change your plans** compared to what you wanted to do before returning? Why? Who advised you to change?

18. What kind of support **really helped** you (business – medical – rent – social support – moral support)?

19. Are you **pleased** with the way you spend the money you received or would you spend it now in a different way? Why?

20. If you had been totally **free to use the money** in the way you would want, how would you have used it?

21. Do you think that this kind of support **sufficient/enough**?

- What did the support **mean to you**? How was it for you to receive this support?
-

- Did the fact that you received support **make thinks different** you think?
- Did the assistance that you received make it **easier to return**, to build up your life, and feel at home again in the country?
- Do you have any remarks about it? How can it be improved?

22. If you could have chosen what kind of support you wanted, how would the support have looked like?

ASSISTANCE IN BELGIUM

23. What kind of help did you receive before return?

24. How do you **feel about the help** received **before return**

- Was the **information**, advice or assistance, given useful and clear enough?
- What can be **improved** in the way migrants are assisted before return?
- Did you have **confidence** in the information that was given?

LOCAL PARTNER COUNTRY OF ORIGIN

25. Did the assistance meet your **expectations**? Are you **satisfied** with the kind of help you received?

- From the local partner? What was useful and what not?
- From the business consultant? What was useful and what not?

26. How was your **relation with the local partner**?

27. Were there difficulties/problems with the assistance? With the local partner? With the business consultant?

3. Life before migration

28. How was your life in your country before you left? Can you **describe your situation** before you left/before the troubles started?

- Living place (city/village)
-

- In what kind of house did you live?
- Family composition
- Education
- Work (you and your partner/parents) – did you have a job the moment left? Was it a good job?
- Financial situation – did you earn enough to maintain the family?
- Was it a **good life** for you and your family? Why (not)?
- Were you **satisfied** with your life at that moment?

29. For what **reason** did you leave your country?

- Was it a **difficult** to make the final **decision** to leave? Did you think about it for a long time? What were your **doubts about leaving**?
- Did you **discuss** it with other people? What was their advice?
- Was it your **personal decision** to migrate? Or you felt you had no choice?
- You still think, at that moment, it was **the good decision** to leave?
- **How** did you decide to which country you wanted to **migrate**?
- How did you **finance** your travel?
- Did **friends or family** help you with organization the migration (practically, financially)?
- **When did you leave Mongolia exactly? [date]**

30. Did you want to stay **permanently** abroad/or **how long** did you plan to stay abroad? Did you always think that you would return some day? Which circumstances were necessary to return?

31. What did you **expect or desire** from the emigration? **If the migration would be successful, how did you want your life to look like abroad?**

32. What did you think about life in Europe, life abroad?

4. Migration history

33. Was it **the first time** you left your country to apply for asylum/ to live or work in another country?

34. In **which countries** did you stay? Did you work there/ask asylum?

35. Why did you choose **Belgium**?

36. When did you arrive in **Belgium**? How long did you stay there?

5. Life in Belgium

37. How was your **living situation** in Belgium?

- **Where** did you live? [**CHECK** together the information you have about the **living places, asylum trajectory** in Belgium]
- Did you apply for asylum? Did you have legal papers?
- Did you work?
- Did you have a lot of contact with other people?
- Did you learn the language?

38. Looking back, what do you think/how do you feel about your stay in Belgium? **How was life in Belgium?**

- Were the living conditions good for you and your family? Were you satisfied with the way you and your family were living here?
- What is needed according to you to have a good life in Belgium?
- What was **positive** during your stay in Belgium?
- What were the biggest **difficulties**?
- Did you **feel at home** in Belgium?

39. How was your life there **compared with life before** you left [*country*]?

40. Were there people you could **rely on** in Belgium? You could ask for help (and what kind of help: financial, finding a job, finding a place, etc.)?
41. Could you **send some money** to relatives at home? (if not: who was maintaining/supporting the family that stayed behind)?
42. **When** did you **start thinking** about returning? **When** did you **decide** to really return?
43. What were the **most important factors** in your decision to return? (=why)
- Why did you return exactly at that moment? Did you feel ready to go back?
 - Did you really **want** to return at *that moment*? (You wanted to return earlier, later, you were not sure, you did not want to return at all). Were you convinced of your decision?
 - Was it your **personal decision** to return?
 - Were you **happy/relieved** you could return?
44. How did you hear that you could **apply for assistance** to return?
- Did the possibility of the REAB program/the reintegration support have any **influence on your decision** to return?
45. Do you have friends or family who are still in Belgium?
- You still have **contact** with friends abroad? From which countries- what kind of contact you have? About what do you talk with them? What do these contacts mean to you?

6. General questions about return/evaluation/Looking back & ahead

46. [use card] All things considered, **how satisfied** you would say you are with your life these days?
47. What do you personally have to **realize/reach** to consider your **return as good** for you and your family? When do you/will you consider your return as good?
48. In general, when do you think that someone's **return** to Mongolia can be considered as a **success**?
-

49. Do you have the feeling you still have to **adapt to the life** in Mongolia or is everything normal?

50. What do you think about **return assistance in general**? Do you think that refugees need assistance to return?

- **What** kind of help is most needed?
- **When** is the help most needed?
- According to you, **how** should returnees be supported?

51. Looking back, do you regret you have **migrated** (economical migrants: do you regret you have tried it)?

- Do you consider your migration as **something positive**?
- Is your **life now better** than before the migration, are you a step further now than before migration?
- Did you **learn** something (gained experiences) you can use now? For your job or in general?
- What are for you personally the biggest **costs and benefits** of your migration?
- Would you **advise** other people, who are in the same situation as you were, to migrate or not?
- **Would your life had been different** if you didn't migrate, you think? Does the fact that you have migrated still have an influence on your daily life? How?
- How is your situation **compared with others** who did not migrate?

52. Looking back, are you **satisfied you returned**?

- What was for you **positive/negative** about returning to Mongolia?
- Would you advise return to your country to migrants who live abroad or not?

53. Do you know **other people who have returned**? If yes, was it useful for you to talk to them?

54. If you had the **possibility to leave your country again**, would you do so? Why?

[if people say they want to visit Belgium as tourist – why do they want this? Why is that important?]

55. What or your **plans** for the future now? Are you **optimistic** about the future?

56. Is there anything you want to add? Is there anything you want people to know about returning?

Bijlage IV: Boomstructuur data-analyse

Ervaringen Mongolië

- Voor migratie
 - Positief
 - Negatief
- Na migratie
 - Positief
 - Steun Omgeving
 - Contacten buitenland (Identiteit)
 - Negatief
 - Opnieuw aanpassen (Belonging)
 - Verschil omgeving (Identiteit)
 - Verwachtingen – realiteit
 - Makkelijk
 - Moeilijk
 - Ingelost?

Ervaringen België

- Positief
 - Steun Omgeving
 - Contacten in Mongolië (Belonging)
 - Nieuwe zaken bijgeleerd (Identiteit)
- Negatief
 - Heimwee (Belonging)
- Kijk op terugkeer

Caritas

- Caritas International Belgium
 - Caritas International Mongolia
-